

GÁRDONYI GÉZA
TE, BERKENYE!

Szilveszter-délután a kávéházban.

Egy óra. Vendég még csak imitt-amott ül. Künn szennyes hó és télikabátos járókelők. Benn jó meleg, kávészag és szivarfüst.

Egy-egy villamoskocsi elzúg a ház előtt.

- *Csink-csink!*

Az egyik ablakfülkében kopottas vén úr ül. Szürke magyarzsinóros zekéjében valami rég elmúlt kornak a visszamaradt figurája. Mikor még magyar urak is éltek Pesten! Mintha felkötött szakála volna, olyan kereken fehérlik a mellén. S mintha a mellette függő feketeprémes kabát is ókori volna, olyan kopott és gombhíjas. Kampós meggyfabotja is benne lóg a kabátujjba akasztottan. Még az a bot is oly régi, oly vedlett, mintha múzeumi bot volna.

Az agg újságot olvas: a *Budapesti Közlönyt*.

Szinte érthetetlen, hogyan lehet olyan reszkető kézzel tartott újságban bármit is elolvasni. Dehát ő reszket és olvas. Közben hörpönt a feketéből, és gépi mozdulattal takarítja zsebre a maradék kockacukrot.

Fordít egy levelet az újságon. Ráncos, apró szeme egy névre kövül:

Reinbeck Lipótné Phylep Juliánna...

Házaló vetődik be a kávéházba. A pillantása a főpincért keresi. Ott áll az a pénztárnál, és jókedvűn társalog a milói-frizurás kisasszonnyal.

- Próbáljon ott szerencsét, - mondja az agg úrra pillantva.

A kisasszony a tenyerébe borul. A pincér a szalvétába nevet.

A házaló egy tekintettel megbecsüli az aggot: no kopottas. És a vedlett téli kabát... Dehát lehet hogy az öreg megszokta a kabátját, s nem akar tőle megválni. Gróf is van olyan.

- Szép zsebkések... pomádé, óravánkos... fésű... hajkefe... ceruza...

Az agg úr rá se pillant.

- Pénztárca... inggomb... bajuszfesték... szappan... nadrágtartó... levélpapiros...

Az agg úr mereven néz a névre. Oly mereven, hogy még a keze reszketése is eláll. Csak percek múlva szemléli a név előtt, név mögött is a nyomtatást:

Árverés... Ingóság... 67 kor. 45 f.

- Vagy talán orvossággal szolgálhatok reuma ellen? - csergedezik tovább a házaló. - Álmatlanságra is jó. Igen finom pecsétviasz...

Az agg úr csak néz a lapra merőn, mozdulatlanul, mintha viaszfigurák múzeuma elé kitett mustra volna.

A pincér nevet a lánynyal.

A házaló látja már, hogy tréfálnak vele, a vállát vonogatja.

- Él az a vén mikulás? Mintha a ferslag dolgozott volna rajta.

A pincér odapillant. Az agg valóban olyan mozdulatlan-meredten ül ott, mintha semmi élet nem volna benne: elüvegesedett szemmel bámul a hírlapra.

A kisasszony elképed:

- Jézusom!

A pincér odaszemlélődik:

- Csengetni tetszett Berkenye úr?

Az öregúr megmozdul. Gépiesen nyúl ismét a cukorért, amelyet már eltett. S tovább bámul az újságra.

A pincér visszatér a kasszához:

- Kutya-baja. De azért úgy nem lát ettől pénzt, akár egy halottól. Három esztendeje ül itt minden ebéd után, de még nem láttam, milyen színű a pénze.

- A kávéért se?

- Azért se.

- Hát hogy?...

- Az övé a ház. Mikor már megegyeztek a bérben, még ráadásul azt kívánta, hogy mindennap kapjon egy csésze feketekávé. A kávé mellett persze elolvas minden újságot, németet is. Zsugori, vén persely.

Ezt olyan hangosan mondta, hogy az agg úrnak is meg kellett hallania.

De az csak bámult maga elé. Elhanyaglott a széken, s bámult maga elé.

S nem is volt már agg úr s nem is ült már a kávéházban, s nem is volt már Pesten. Hetven kalendárium vált semmivé előtte: gyermek volt, és hó helyett zöld világ vette körül.

Két úriház a faluvégen. Egyik földszintes kastélyocská, a másik csak afféle köpcös-erős nemesi kúria. De mind a kettő régi.

A kastélyban egy szegény úri család lakik: Fülöp Alberték vagy mint ők írják *Phylep* Alberték.

A nemesi kúriában valamivel jobb módú falusi gazda: *Berkenye* Péter. De nem nemes, mégcsak nem is kabátos ember. Csak épp hogy szakált visel, meg nádbottal jár, mint az urak és sok gyűrűt von az újjára.

Idegen is láthatja, hogy valamikor Berkenyéék háza is a kastélyhoz tartozott, s bizonyára gazdatiszt lakott benne. Merthiszen a hosszú kőfal-kerítés a két házat egykeretbe foglalja. Két csésze egytálcán. Dehát Berkenyéék megvették az egyik csészét és léckerítéssel választották el a másiktól.

S még akkor nem is *Berkenye* volt a kisgazda neve, hanem *Berkovics*. *Berkenye* csak akkor lett belőle, mikor fia született.

- Ebből már úr lesz, - mondotta, - legyen úri kalapja. A név is csak kalap. (A Pecsovics-név úgy irtotta akkoriban a *vics* végű neveket, mint az európai patkány az ausztráliait.)

Mikorra Berkenye Pista látni kezdett az udvaron túl is, a léckerítés már ócska volt, s az ő udvaruk felől bürök és bojtortján-lapu nőtt mellette. Csalán is bőven. Túlfelől meg orgona-

bokrok. Helyenkint aztán nem volt egyfelől dudva, másfelől nem volt orgonalomb, és ő, - négyéves gyerek, - átkukcskált.

S látott odaát tekintetes szép fákat, csodálatos bokrokat, kerek ágyakban nyíló virágokat.

És egy szép kisleányt.

Valami bámítóan tiszta és csecse kisasszonyka volt az. A haja barna, vállig omló. Szoknyácskája fehér, térdig lengő. A kezében zöld tüll-lepkefogó. A nyakában kék pántlika. A hajában kék fésű. Arca mint a templomképeken az angyaloké. Csak valamivel barnább színű. De mért ne lehessen barna angyal is a szőkék között?

S a barna angyal is meglátta őt egyszer. Épp ott csapott rá egy lepkére a kerítés mellett. A lepke fehér volt, s ím a fogóban egy kék aranybogár vergődik. A leányka bámul.

A fiú szól:

- Elszállt.

A leány a fiúra bámul avval a nagypillájú szemével. Aztán ismét a lepkefogóra, amelyből a szép kék bogaracska nyugodtan sétál kifelé.

- Szép, - mondja a fiú.

A leány odanyújtja:

- Tessék.

A fiú átnyúl a lécen, s mohón kapja el a bogárkát.

Egy feketeruhás szőke hölgy van a leánykával. Fiatal s máris pápaszemes. Előbbre haladtan sétál és olvas valami sárgatáblás könyvből. De ím visszafordul s elképedten szól rá, azazhogy fuvoláz rá a leánykára.

- Júlia! Micsoda illetlenség!

Mert fuvolahangja van annak a szigorú hölgynek, s a szavakat ha kiáltva mondja, melódikusan hangzik az ajkán.

Júlia megröstellkedik. A szemét lesütve, mutatóujjacskáját a szájára téve, áll a dorgáló előtt.

- Maga mindenkivel pajtás? No majd délben megújtságolom.

Elmentek. A feketeruhás nő sétálva. Júlia szontyolodottan.

És ő bámulta őket.

Tehát *Júlia* a neve. No furcsa név. Dehát mit vétett? Érthetetlen. No lesz neki délben! Ni hogy könyörög...

S attólfogva igen érdekelte a leányka.

Azelőtt is sokszor hallotta már, hogy odaát urak laknak: Fülöpék. A hintójokat is látta, de akkor még nem igen ügyelt rá. Attól a naptól fogva érdeklődött, ha Fülöpékről volt szó a családban.

És csakhamar megkülönböztette, hogy azok másféle emberek.

- *Az úrék*, - mondogatta az anyja.

- *Bolond Fülöp*, - mondogatta az apja.

Bolond, - tudta már mi az. A falunak volt bolondja kettő is. *Bolond Ádám*, aki úton-útfélen Máriát látta s azonhelyt térdre esett és imádkozott. A másik meg *Bolond Mária* néni. Az csak hallgató bolond volt. Csak abban nyilvánult a bolondsága, hogy ha elment hazulról, sohase talált vissza.

De miféle bolond Fülöp úr?

Szemlélődött már arra is. Reggelenként lovagolni látta, délutánonként sétálni.

Nem értette mi a bolondsága?

Hanem egyszer koldust látott a kastély kapuja előtt, idegen koldust, elől-hátul tarisznyás vén embert, csupa szenny volt, csak a haja fehérlett tisztán, szélben lebegő fehér pemétként. Fülöp ott sétált épp a kapu közelében. Kilépett az utcára. Kiáltott a koldusnak:

- Hé, barátom!

A koldus megfordult, hozzáballagott.

Fülöp pénzt adott neki és beszélgetett is vele.

Pityó gyanakodva nézte: ilyet nem cselekszik az okos.

Őt azonban mégis csak a leányka érdekelte jobban.

Arra lesenkedett mindig.

Volt úgy hogy a leányka meglátta őt, mikor átkandikált, s körültekintett: ha nem látták, feléje tartott. Olyankor ő mindig elhúzódott a kerítéstől. Sőt ha a leány egyenesen feléje tartott, elfutott.

S veleálmodott a leánynyal. Hol megvetőnek látta, hol barátságosnak. De inkább barátságosnak. Legboldogabb álmai azok voltak, amelyekben együttfutkostak és labdázta.

- Kapd meg a labdát, Pityó!

Mert Pityó volt otthon az ő neve. Mikor azt kérdezték:

- Hogy hínak?

Azt felelte:

- Pittyuka.

Egyszer, - tán hat éves volt már akkor, - meglátta, hogy a kerítésnek az egyik léce ferdén áll. Lóg. Csak épp a felső szeg tartja. Talán valamelyik malac potorászott a léce alatt, és az nyomta félre az orrával.

A rés akkora volt, hogy át lehetett volna bujnia rajta. De minek bujjon át? Még megverné valaki Fülöpéknél. Talán épp maga a bolond úr.

Hanem egy júniuseleji kora reggelen őt is felzavarta a nagy mozgás a házban. Ellett valamelyik tehén, mégpedig ikreket. Őt nem bocsátották oda.

Hát a kerítéshez ment. Átlesett. A nap akkor kelt. Aranyküllői átragyogtak a park lombjain. A levegő hűvös volt. A fákat és a gyepet hamvas gyöngyökkel lepte a harmat. Valahol rigó danolt:

Júlia-lia.

Lám még a rigó is Júliát hívja. Vagy kelti? Júlia bizonyára alszik még szép kis selyem ágyban, arcát a tenyéréjén nyugtatja, s alszik.

Júlia-lia!...

Pityó lesdelődik.

Be lehetne most osonni a kertbe: senkise látná.

Lesdelődik.

Senki eleven odaát...

De valami halk zörgést hall a kerítés közelében. S ím elősétál egy nagy zöld-kék madár: a páva.

Ismerte ő azt már. Mint ahogy a falu minden népe ismerte azt a pávát. Hiszen minden legénynek és sok gyermeknek is ott aranylott a tolla a kalapja mellett. Irigyelt szép kincs!

S ím a páva hosszú sleppjében egy toll fordítottan áll. Az a toll ki fog esni! az a gyönyörű hosszú toll! s talán mingyárt is ki fog esni! És az veszi fel, aki megtalálja!

Izgalom fogta el. Visszatekintett az udvarra. Senki nem ügyel őrá.

A következő percben már félretolta a lógó lécet s átbujt.

A páva felnyújtotta a nyakát: elkerekült szemmel nézett a fiúra. Aztán, hogy Pityó feléje tartott, elfarkalt a bokrok közé.

Pityó a nyomában mindenütt.

Egyszer aztán nagy gyepek következtek. A páva átfutott azon is, s elillant a túlsó bokrok között.

Pityó habozva állt meg. A szíve vert, szinte lükkögt. Körülszemlélődött a paradicsomban. Pompás fák, gyönyörű virágok, és senki eleven.

A rigó távolabb kiált:

Júlia-lia.

Összekapta az inge alját, és száguldott a harmatos hideg fűvön a páva után.

Ott azonban már nem találta a bokrok közt a pávát, hanem új csodálat kövítette meg. Egy tó. Nagyméretű arany-tűköre az égnek. S körülötte különös hamvas-zöld fák, mintha csupa zöld fátyol teremne rajtuk, s a tetejükön rózsaszín füzérek. Mögöttük fehér oszlopcsoportként magasba nyúló nyírfák ligetkéje.

És az innső parton is állt egy különös fa: nagy fa, és csupa kék virág rajta, olyan álló virágok, amilyen a vadgesztenyefáé, s olyan színűek, mint a levendula virága. A levelei nagy zöld szívek.

Köröskörül nagy csendesség. Csak a rigó tilinkóz vidáman.

Pityó szeretett volna egy olyan kék virágot leszakítani. Állt is ott a lombon alacsonyan egy. Ha lehúzná az ágat...

Körültekintett.

Senki.

Felugrott, s elkapott egy levelet. A levél a markába szakadt. Olyan tapintatú volt, mint a bársony.

A tavon ekközben egy hatyú jelent meg, aztán másik is. A vizen két hosszú V-betűt vontak maguk után.

Pityó ámulva lesett rájuk.

Hattyút sohse látott még, csak rajzban. A nénje rajzolt egyszer neki. Nem is tudott egyebet rajzolni, csak hattyút. Pityó is próbálgatta.

Nézett.

Kavicsot vett fel. Körülpillantott. S nagy lendüléssel sújtotta el a hattyakra.

A kavics a vízbe toccsant. A hattyak odanéztek a föccsenésre, s utána őrá.

Pityó megint kavicsot vett fel. S megint körültekintett. Piros padot pillantott meg a közelben, s a padon valami kis fehérét.

Mi az a fehér?

Körülnézett. Odafutott.

Az érdekes valami egy porcelánfejű bábú volt, alig arasznyi bábucska.

Fölvette, nézegette.

A bábú szoknyája nedves volt a harmattól, de a feje valami különösen szép. Csak akkora, mint a dió, de gyönyörű arcocská. Csodálkozóan néző csöpp szájú arcocská.

Ahogy forgatta, elnyaklott a babafej, s akkor látta, hogy csak egy-két szál fonál tartja.

Körülnézett.

Gyors mozdulattal csavarta le a bábunak a fejét.

- Julia-lia! - kiáltott a közelben a rigó, mintha tiltakozott volna a bábú elvitele ellen.

Pityó nyugtalanná vált. A tavon már nem látta a két hattyút. Nem is kereste őket. Visszaszökött a maguk portájára.

Mármost a gyönyörű szerzemény megvolt. De hogyan helyezze a gombfüzérje, fahuszárja, szekerescskéje közé. Mindenkinék szemébe ötlük. Mindenki azt kérdi: hol szerezted? S ha meg a markában tartogatja, meglátják. Akkor ám *ja!*

Fölvette a kis piros lajbiját: annak a zsebébe rejtette. A zseb azonban aggasztón kidomborodott.

Elásta a földbe.

De hátha a tyúk kikaparja?

Órákig foglalkozott a babafej elrejtésével. Akárhova dugta, néhány perc múlva már rossznak tudta azt a helyet.

Végre délfelé nyitva látta a kamarát. Arra gondolt, hogy a hambárba rejti el. Onnan akármikor kilophatja s játszhatik vele.

Egy alkalmas pillanatban beosont hát, s felkapaszkodott a hambár tetejére, a búzás rekesz fölé.

De épp akkor belépett az egyik cseléd is. Mezítláb járt a cseléd: nem hallotta a közeledését.

- Mit csinál itt Pityó?

Pityó nagysebtén belenyomta a bábúfejet a búzába.

- Egeret láttam, - lihegte pirosan.

- Menjen ki innen: megverik.

S bezárta a hambárt.

Pityó aznap szótalan volt és tűnődő.

Milyen más minden odaát, - gondolta. A fák is mások, bokrok is mások. Még a fű is zöldebb és finomabb.

Szétnézett a maguk udvarán. A kút mellett a pocsolyában kacsák viribelték.

Micsoda szennyes víz ez, - gondolta. Odaát még a víz is más.

S eltökélte, hogy minden reggel átlátogat.

Másnap azonban későcskén kelt.

A következő napon meg alig bújt át a lécen, meglátták az ablakból. Visszakiáltották. Az apja megrakta.

- Kitekerem a nyakadat! - mondta, - ha oda át mersz menni!

Máskor is mondták neki: *kitekerem a nyakadat!* de csak akkor rettent meg ettől a fenyegetéstől. Mint ő a baba nyakát? S rémülten nézett az apja kezére.

Vastagujjú széles kéz volt az, mindig ökölbe fogott. A rajta fénylő gyűrűk is vastagok.

Voltaképpen abban a percben látta először az apját. Kerekképű zömök ember. Boszús, öklelő homlok. Diónyi orr, csak épp hogy legyen valami a nagy arc közepén. Akkor még nem viselt szakált az apja, de később mikor meghagyta, kerekre nyírta. Vénen olyan volt az a fehér szakál, mint kisgyerek nyakán az álladzó.

A lécet beszögezték, és ő még csak leselkedni se mert ott többé. Csak hallgatódzott olykor, mikor Júliának a szavát vagy dúdolását hallotta. S olyankor a szíve sebesebben vert.

Dehát mért nem is lehet ő annak a szép kisasszonynak játszótársa.

Aztán hetekig, hónapokig, évekig gyötörte a bábufej kérdése is. Kereste ő azt már másnap, de közben vettek ki az életből, s olyankor meg is keverték.

Hova lett a baba?

Aratás előtt, mikor kifogyott a hambárból az élet, megint kereste. Gyertyával nézegette a sarkokat. Hiába.

Dehát hova lett?

Eltette valamelyik nénje: Ilka tette el, vagy Zsófi? Azok már nagy lányok, nem bábuznak. Komolyak mint az apjok. Ilkának az orra is olyan. Zsófi is komoly, de ő inkább az anyjára hasonlít: olyan keskeny szorított ajkú. Azok már nem bábuznak. De hátha a húgocskája, Márta kapta meg a bábút, mikor rátaláltak? Nem, hiszen akkor látta volna nála. Bizonyára valamelyik cseléd vitte el, vagy hogy valamelyik béres vágta zsebre. De az is lehet, hogy belekerült a zsákba, zsákból a malomgaratba.

Megőrlették?

Akkor már ismerte látásból az egész Fülöp családot. Két nagy nő. Az egyik, aki Júliát mindig vigyázza, csak *kisasszony*. Az a pápaszemes hölgy, aki mindig olvas. Karcsú az mint a nád, és szőke, mint a kukorica selyme. Az arcza színe olyan gyöngé fehér, mintha mindig szobában ülne. Pedig mindig csak kint látni Júliával. Sétál és olvas. S ha kipillant a könyvből, az csak Júlia iránt történik. Félszemmel mindig őt kell vigyáznia, s rá-ráfuvoláznia. Mert Júlia sohse

sétál, hanem vagy ül, vagy futkos. Minden pillangót megfogna. De ha nincs pillangó, akkor is szaladgál.

A másik nő nehézkesen kövér, felfújtt arcú, szinte kékesen vörös képű asszonyság. Mindig lihegve beszél, mintha futott volna, s a szeme bágyadt. Az a tekintetes asszony. Az nem olvas sohse, hanem varr, vagy köt. Sétáltában is kötöget. Az a mamája Júliának.

De igen nagy méltóságú asszony az. Annak az anyja vagy öreganyja rokon egy csillagkeresztes hölgygyel. Mi az a csillagkereszt? Az égen van-e vagy a földön? Pityóék nem tudják. Csak annyi bizonyos, hogy csillagkeresztes rokonság nem minden zsákban akad.

Leggyakrabban mégis a tekintetes urat lehet látni, Bolond Fülöp urat. Beteges forma ember. Sovány mint az agár, s mégis bő ruhákat visel. A feje már kopaszas, a bajusza már szürkül. Nyáron is köpönyegben jár. És örökön az ügyvédek látogatja a városban.

Egyszer zsandárok jelentek meg a faluban, és elvitték Fülöp urat. No az szörnyű zavarodás volt! A faluban másokat is vallattak. Berkenye gazdát is. De vason csak Fülöp úr maradt.

Azzal gyanúsították, hogy el akarta fogni Ferencz Józsefet. Valami Fazekas Dávid nevű betyárral akarta elfogni, mikor a fiatal császár bejárta az országot. (Kennst du das Land wo die Papriken blühen?) Vasút még csak imitt-amott volt. Négy lovas hintón utazott a császár. Fazekas Dávid híres betyár lesbe állt, mikor a császár Ceglédről Szeged felé tartott. Az volt a szándéka, hogy elfogja és egyenesen Aradra viszi. Mért éppen Aradra? - ki tudhatná némelyik embernek az eszejárását? Úri emberek kerültek gyanuba, hogy Fazekast azok biztatták fel és paripákkal segítették volna, ha a vadászat sikerül.

Fülöp is köztük volt állítólag, de valahogy kitisztázta magát. És azért is kell olyan sokat járkálnia, mert sokat ült. De bár a gazdaságában járkálna, - vélekedett Pityónak az apja.

Van még egy fiú is a kastélybeli családban, de az még ölbeli. Nagyfejű pufok kölyök. Barna mint Júlia. Mindig a dajkának a haját húzgálná, ha lehetne.

Pityó csodálkozva hallotta, hogy a kastélybeliek szegények.

Már hogy volnának szegények? Hiszen hintón járnak és inasuk van: az öreg Miklós bácsi.

A visszaemlékező egyszerre a Miklós bácsi temetését látja. Az egész falu ott csoportozik a kastély udvarán. Pedig havas téli napon temetik, épp karácson napján.

- *Benedictus Dominus Deus Israel!*...

A koporsó mellett ott síránkozik Pörzse néni, az özvegye. Meg egy tíz éves forma vörhenyeges szőke fiúcska, - a fia. S ott áll a koporsó mellett az úri család is. Júlia már tizenhárom éves. Az öccse meg kilencéves forma lurkó. Az öreg tekintetes úr már nem beteg. A fuvola-hangú szemüveges kisasszonyt meg már tekintetes asszonynak hívják. Mert az előbbi tekintetes asszony már a kriptában nyugoszik, s a szemüveges kisasszonyt elvette a tekintetes úr. (Bolondtól mit is lehet egyebet várni?)

Pityó már akkor a negyedik gimnáziumból vakációz otthon. A szeme a temetés alatt szünetlenül Júlián áll. Milyen szép fekete-prémes bundácska van rajta! Az arca valami csodásan barna színű. Mintha a Teremtő valami éji homályban nyíló csipkerózsából alkotta volna. Rajta van a csipkerózsa halvány pirossága, de az éj finom lehelete is. Arcán a könnycsepp, mint rózsán a harmat.

- *Absolve Domine animam famuli tui!*...

Júlia nem néz senkire, csak a koporsóra és a papra. A halottat aztán gyalog kíséri el a család a Phylep-kripta mellé. Nyugszik ott már több inas is. Olyan is, akinek a sírköve kétszáz éves. S valamennyi sírkövön azonos ez a sor:

A Phylep-család hűségese szolgája.

A pap beszentelte a halottat. Körül is füstölte az ezüst-turibulum illatos füstjével.

- Requiem aeternam dona ei Domine.

De Pityó ott se a kegyes szertartást nézte, hanem csak Júliát. Igen érdekelte, hogyan vonja le Júlia a kezéről a fekete keztyűt, és hogyan vet egy marok földet ő is Miklós bácsinak a koporsójára.

Csak mikor kifelé jöttek a temetőből, akkor találkozott a tekintetök.

És Pityón valami üdvöztető melegség bizsergett végig.

Júlia szemén látszott, hogy megismerte őt.

De az csak egy hosszú rápillanat volt. Mint a tükörcseréppel vetett napfény, mikor egy percre megáll valahol, s megint eltűnik.

Nem beszéltek ők egymással soha, de azért látásból ismerte őt Júlia. Hiszen akárhányszor odapillantott a kerítésre, ahol ő állt. S hogy ő már első gimnáziumos korában megemeltette olyankor a kalapját, Júlia mindig komolyan bólintott, de nem nézett többé oda: tovább lebbent.

Már akkor nem az a rossz léckerítés volt ott, hanem erős drótkerítés, s alatta félméteres kőfal. S a kerítés nem azon a helyen volt, ahol régen, hanem közelebb a kastélyhoz. Berkenye apa megvett az őszzel a parkból fél holdat, hogy a maga belsőségét tágíthassa. Az orgona-bokrokat mind kiirtották. A park szép nagylevelű trombitafái álltak most már a kerítés mellett, s bokrok helyett magasra nyulladt vadfű, üröm és bürök.

De akkor hogy tél volt, hóprémbe álltak a fák, s a vadfű, üröm és bürök is csak hógombokkal rakott kórótábor volt. A facsoporton át be lehetett látni a szép nagyablakos kastélyra.

És Pityó gyakorta szemlélődött: láthatná-e valamelyik ablakban Júliát?

Bizony nem látta. Télen a kastélynak a napsütéses szobáiban élt a család. Hanem látott más- valami különösét: Czeizler zsidót, amint a parkon át az uraság sárga kocsiján hajtott ki a kastélyból.

Czeizler a falu boltosa volt, s a kastélybeliek sohse vettek nála semmit.

Hogy kerül az a sárga kocsira?

Délben elmondta az apjának, s az apja nem evett többet. Káromkodott, boszankodott.

- A csillagát annak a kutya Jakabnak. Még utóbb a kastélyt is az veszi meg!

S akkor hallotta, hogy Fülöpék tíz holdjával adogatják el a birtokukat. Minden évben tíz hold. Már csak négyszáz holdjuk van. De annak, aki már vett a földből, Fülöp drágábban ereszti a mellettevalót. Oly drágán, hogy nem lehet megfizetni. Hanem a birtok másik végén olcsóbb a föld. Czeizler azonban vesz mind a két végén. Gondolja: majdcsak összeér a vétel a kastélynál.

És akkor értette meg Pityó, hogy a kastélyt és parkot az ő apja már régóta a magáénak érzi.

Egyszerre megvilágosodott az emlékezetében egy másik beszélgetés is a kastélyról.

- Micsoda tékozlás, - mondta az apja, - hogy harminc holdjuk hever itt haszontalanul. Minek az a nagy kert? Ha az enyém volna az a kastély, mingyár az első nap eladnám azt a sok fát. Asztalosoknak. Ezer pengőt kiárulnék belőle!

S az anyja is elgondolkodott:

- Micsoda kenderáztató lehetne abból a tóból!...

Pityó csak akkor értette meg a családja nagy munkálkodását és takarékoságát. A leánytestvéreit nem iskoláztatják, csak őt. Legyen ügyvéd.

- Prókátornak a legjobb, - szokta mondani az apja. - Mert pör mindig volt és mindig lesz, ahol csak ember él. A pört pedig hol az egyik veszi el, hol a másik, hol mindakettő. De a prókátor, az sohse veszít.

Vagypedig így szólt:

- Pék, kocsmáros, prókátor: ezeké a világ pénze. Mert az az evés sohse megy ki divatból, sem az ivás, sem a veszekedés.

Pityó tehát prókátor lesz. Hanem ami költséggel jár az iskolázás, azt ám leszámolják az örökségből.

Pityónak ez nem igen tetszett. Megértette, hogy a maga költségén tanul.

Hát tanul is, nehogy valamelyik évre duplán költsön. A negyedik évben már maga keres kvártélyt magának, a legolcsóbbat: és ugyancsak szorítja a tanulást.

A kastélyvétel gondolata azonban nagy lobbót vet a fantáziájában. Ha az övék lehet a kastély, s az a tündérkert is, hiszen akkor az övé lehet a tündér is.

Szinte belekábult ennek a gondolatnak a gyönyörűségébe.

S a temetés után való éjszakán azt álmodta, hogy a pap mellett Júlia a minisztráns, s ő lóbálja a turibulumot. Lóbálja fehér muszlin-ruhában édes-komoly áhitattal. A tél egy perc alatt tavasszá változik. A fák leveledznek, a bokrok bimbóznak. S a turibulum-füstjének illata: viola-illat.

Lárma zavarta fel, valami veszekedés lármája. Őnáluk az mindennapos volt. Hol az anyja, hol az apja, hol mind a kettő. Néha csakúgy hányták a lángot a torkukból. De ha békés nap volt is, az apró patvarodások sohse hiányoztak. Mindig volt valami baj a cselédséggel, a két nagy lánynyal, kutyával, macskával, tyúkkal, lúddal.

- A három malac itt marad! - rikoltotta az anyja. - A konyha körül jobban növekednek.

Hol van még a tavasz? s lám máris azon patvarkodnak, hogy a malacokat kibocsássák-e vagy bent hagyják?

Az asztalon faggyúgyertya égett. Neki is fel kellett kelnie.

De ő csak ült és könyökölt a térdén. A szemét nem nyitotta fel, hogy lássa még az álomnak a halványuló foszlányait is.

Mit jelent ez az álom?

Az álmok jelentőségében hittek őnáluk, de ő már csak akkor hitte, ha maga álmodott valami különöset.

Nem tudta kiértetni, mit jelent.

Csak annyi bizonyos, hogy Júlia szemében van valami éltető, üdítő. Ha a fák és bokrok olyan érzékenyek volnának, mint az emberek, akkor télen minden virág előfakadna, ahova Júlia néz.

Nem látta többé azon a télen. Csak pünkösdkor, mikor hazafelé tartott megint a négy napra.

A pesti vasúti állomás pénztárától ahogy elfordult, két hölgyet pillantott meg, amint sétálnak a köszénbűzös tornácon. Az egyik szemüveges, szőke, vastagderekű, a másik rövidebb szoknyás, karcsú finoman barna arcú.

A szíve eldobbant. Az arcába melegség szökött.

A két hölgy sétálva közeledik. Mikor hozzáérkeznek, a lány néz-néz.

- Nini: Pityó, - mondja elmosolyodva. - Haza utazik?

S kezet nyújt.

Ez volt az első szó, amelyet váltottak, és az első kézszorítás. De a lány úgy nézett reá, mint régi ismerősre szokás, szinte pajtási szemmel.

Csak egy szót bírt rebegni válaszul.

- Hát jó utat, - mondta kedvesen a leány.

És megint kezet nyújtott.

Ők ketten első osztályú kocsiba szállottak be, Pityó negyedik osztályúba, drótosok, cigányok, koldusok s világ egyéb nincsenkedői közé.

Csak öt kocsit választotta el őket, de Pityónak az érzésében öt világrész volt az.

Mért sem ülhetek én is oda? - töprenkedett. - Hiszen nekünk nyolcszáz holdunk van. Magzó pénze is édesapámnak. „A fél lajbizsebemből kifizethetem a Fülöp familiát! - szokta mondani. Uri koldusok!”

Végignézett a ruháján, cipőjén.

Röstelkedett, hogy olcsófajta.

És gazdagságuk tudatában is oly semmijesincsnek érezte magát, oly elmaradottnak, zöldalsónak, - nem értette, hogy miért kell neki olyannak lennie?

Mikor a vonat odaérkezett a kis falusi állomásra, ott állt már egy négylovas hintó, meg egy parasztkocsi. A hintóban az öreg Fülöp ült, a kocsiban senki.

S mikor kiszálltak, Júlia már rá se nézett Pityóra.

*

Abban az évben kissé késett a tavasz. Pünkösdkor még virágzott az ákác, s a bodzabokor. A fecske még csak akkor rakta a fészket.

Pityó rezgő szívvel állt a rozsdás drótkerítés mellett, amely az udvarukat elválasztotta a parktól.

Talán előtűnik a tündér, és szólni fog, mint az állomáson. És beszélgetnek.

- Hol tanul?

- Pozsonyban, - feleli majd Pityó.

Nézett a kastélyra.

Semmi jelenés.

De milyen úri, milyen méltóságos az a kastély. Az ő házuk is nagy, a kastélynál is terebélyesebb, de az ő házuk nem szép, s mindenféle ételszag sétál benne. És a fák is odaát: mintha ma teremtetten volna az Isten, még rajta van a zöldjükön a feslés finom gyengesége. A gyepen méteres levelű agávét áll, a puszpángok és tuják között. Náluk csak méteres lósóska meg négy satnyadt rozmarin.

A nap onnanfelől sütött. A hugocskája, a beteg kis Márta ott ült a napsütésben, egy felfordított szakajtókosáron. Barna pamutkendő volt rajta. Vértelen fehér keze szinte élettelenül pihent az ölén.

Pityó a kerítés mellett a fűrészbakot látta meg az árnyékon. Kihozta a Vergiliusz-kommentárokat, s leült a fűrészbakra, a kastélykertből áthajló trombitafák árnyéka alá.

Tanult.

S közben a parkra fülelt.

Egyszercsak valami puha vágódik arcába, s onnan a könyvébe.

Fehér lapdarózsa.

Nyomban rá a második. A parkból.

Nézett, nézgelődött.

Senki.

A kerítéshez lépett. Valami halk suhogást hallott a bokrok között. De nem látott senkit.

A maguk udvarára tekintett. Nem látták. A kis beteg behúnyt szemmel mozdulatlanul ült a fálnál. Aludt vagy csak bágyadozott a kis beteg csirke.

- Bizonyára alszik, - gondolta Pityó.

Égő arccal és égő szemmel állt ott a kerítésnél.

Ki lehetett?

Valamelyik cseléd? Nem, cselédnek nincs ideje reggel az efféle pajkoskodásra. Nem is merné tenni: hiszen a kastély ablakából látnák.

Tehát Júlia járt erre!

Felhágott a bakra, úgy vizsgálódott át hozzájuk a kerítésen.

Júlia lehetett, senki más. Júlia itt volt, átszemlélődött.

Mit látott nálunk?

Röstelkedve nézett szét az udvarukon. Tyúkok, kacsák, három sáros süldő a kút mellett a pocsolyában. Tejes köcsögök a szárítófán. Egy rossz kocsi, amelyre ágyneműt teregettek: négy paplant, vánkost, matracokat. Előbb is látta az ágyneműt, de nem bántotta a szemét. Három vörös paplan, a negyedik kék selyem. Azt Márta kapta húsvétkor, hogy betegségében örüljön legalább az ágynak.

S egyszerre megdöbbenve látja, hogy a kék selyem-paplan hever és mozog.

Mi mozgatja?

Az egyik malac.

Hej a tagadóját!

Az egyik malac ott bujkál a paplan alatt. A másik meg épp lehúzná róla.

Elriasztotta a süldőket és besietett, hogy szóljon a nénjeinek.

No lesz megint zivatar!

Közben boszankodott: éppen most történik efféle, mikor őt olyan fontos ügy foglalkoztatja a kerítés mellett.

Mikorra visszatért, már nem is remélte, hogy valami történik még vele. A két labdarózsát a zsebébe rejtette. Leült a bakra és tanulni próbált.

Fél óra múlva megint egy labdarózsa csapódott az ölébe, s túlfelől valami rózsaszín illant el a bokrok között.

Pityónak aznap egy betű se ment Vergiliuszból az elméjébe. A mennyországban érezte magát, s mennyország aznap labdarózsával volt teljes.

A parkban később megjelent az öreg Fülöp. Nem öreg éppen, de a gyerekféle már a negyvenéves embert öregnek látja. Fülöp a feleségével sétálgatott, a vastag derekú szemüveges asszony-nyal. Júlia nem volt velök. Kis idő múlva zongoraszó hangzott a kastély felől.

Pityó úgy érezte, mintha neki szólna az a zongora s mintha mutatványjáték volna: majd ha az ő felesége lesz...

Másnap és harmadnap pünkösöd volt. Az eső úgy esett, mint Nőé idejében. Mindenkit beszorított az idő a földél alá.

- Hálistennek, - mondogatták Berkenyések. - Mennyire kellett már!

Csak Pityó nem mondta.

A következő napon már el kellett utaznia. Nagy gonddal öltözködött. Az egyik nénje el akarta kísérni. Nem engedte.

- Csak dolgozz te, ne kocsikázz!

Az volt a szándéka, hogy első osztályra vált jegyet. Inkább megkoplalja.

Mégis, hogy odaért az állomásra, várt a jegyváltással. Két forint s nyolcvanöt a különbség. Rogyasztó! A ruhája is megint nyugtalanította. De mindegy: oda fog ülni, egyszer életében be fog ülni a mennyországba.

Végre megjelent a hintó a fasorban, a szép négylovas hintó. János kocsisnak vízszintes irányban lebegett a kalapja pántlikája. Hozta Júliát. Az anyja volt megint vele.

Ő az állomás ajtajában állott. Pirosan köszönt. Fülöpné bólintott is. De Júlia idegenül pillantott reá.

Pityó megint kiesett az égből.

- A ruhám az oka, a ruhám, - borongott az állomás ajtajában. - Ha én is olyan elegáns volnék, mint Ács Aladár...

Iskolástársa volt az az Ács Aladár, valami gazdag posztóboltosnak a fia. Az már cigarettázott, szerelmes leveleket írt, selyemnyakkendőt viselt, és esténként a várhegyre szökdösött egy őröknek a leánya ablaka alá.

Pityó is járhatott volna egy ablak alá: egy hentesnek a leánya irogatott neki irkalapokon. S az selyemnyakkendő nélkül is szerette őt. De Pityónak nem tetszett: vatta van a fülében, és csúnya a szeme, ahogy szerelmesen ráforgatja.

Vagy Júlia vagy senki!

Lám hát senki!

- Kérek jegyet a negyedik osztályba.

Mégis nyáron hogy hazakerült, egyre ott járt a szeme a parkban. Ahányszor Júliát látta, mindig szívszorulást érzett. S ha vendég-fiatalokat látott vele, akárcsak tört forgattak volna a szívében, nyugtalanul aludt és szomorúan ébredt.

Mindennap megfogadta, hogy nem gondol többé vele, s mégis minden délelőtt ott tanyázott a favágítón, a fűrészbakon, a kerítés mellett. Ott tanulgatott a következő évre. S nyárfalevélként rezgett a szíve, hacsak messziről is láthatta Júliát.

No egyszer aztán láthatta közelebbről is, mint akkor épp óhajtotta volna. A hugocskája, a beteges kis Márta egy este örökre elaludt. A gyöngé-lángú gyertyácskát elfujta a nyári estnek egy szellőcskéje, amely talán a virágos rétről lebbent oda. Vagy hogy arról a végtelen mezőről, amelyen a virágok az örök csillagok.

A házban nagy volt a zavarodás.

Reggel koporsót hoztak, szemfödelet, gyertyákat, keresztet, koszorút. A kis halott ott feküdt az első szobában. Két gyertya égett mellette. A fején a falusi boltokban árult viaszlevelű, viaszvirágú mirtuszkoszorú.

A szokott köznapi lárma elcsendesült a házban. Csak az anya siralma hallatszott olykor a szobából, mikor ajtó nyílt.

Pityó is könnyezett. Eszébe jutott, hogy a leánykára hogyan rászólt, mikor egyszer tanult az udvaron, s Mártácska katicabogárral játszott mellette.

- *Katalinka szállj el! Sós kútba vetnek...*

Katalinka nem akart elszállni, csak sétálgatott a Mártácska tenyerén, s a leányka megint nógatta:

- *Katalinka szállj el!*

Pityó mérgesen rászólt:

- Hallgass már! Mennykő beléd!

A leányka megrettent a dühös szótól. Elvitte a bogárkáját a ház végébe, és ott szótlankodott, míg csak a bogár el nem szállott. Azután beandalgott a házba.

Pityónak ez a jelenet jutott eszébe.

Könnyezett.

Az ünnepi ruhája volt rajta: a fekete zsinóros zeke. A gondolatai zavarogtak. Sajnálta a hugocskáját, de arra is gondolt, hogy most már öneki több lesz az öröksége. Rút gondolat a gyászgondolatok között. De annyiszor emlegették neki, hogy a maga költségén tanul...

Katalinka szállj el!...

Nyári meleg napfény tűzött az udvarra. Künn az utcán gabonahordó szekerek vonultak el.

- Csáli hó!

A három süldő némán turkált a kút körül. Kövér verebek röppentek a pocsolya szélére.

- Csirip-csirip.

Pityó csak délfelé eszmélkedett rá, hogy nem reggelizett. Bement a konyhába, ahol a két nénje csak akkor kezdett valami ebéd főzésébe. Ilka épp a kamarából adott ki lisztet, zsírt s más-effélét.

- Nem ettem még, - mondta Pityó.

Ilka szótlanul szel a kenyérből, s mivelhogy ott állt épp nyitottan a szilvaízes fazék, belenyúlt a késsel és kent a kenyérre. Vastagabban kent, mint szokta, dehát nem látott jól a könnyeitől. Vagyhogy ő is gondolt arra, amire Pityó, hogy most már a Márta része a Pityóé még a lekvárból is.

Katalinka elszállt...

Pityó kiballag a kenyérrel, s ahogy óvatosan tördelgeti, a szeme a kastély kertjén áll meg. Júliát látja egymagában, amint a virágágy fölött hajladoz.

Pityó eveget és nézi bús szemmel.

Júlia átkerül a másik virágágyra is, ahol fehér és rózsaszín pelargóniák virítanak.

Pityó ott is láthatná, ha áthajolna a kerítésen, de nem hajol át.

Egyszer csak ott-terem a leány előtte:

- Jónapot, Pityó.

Pityónak éppen nagy falat van a szájában. Akkorát nyel, hogy a szeme is dülyed belé, s mivelhogy a nyelés nem sikerült, megint nyel a megfulladásnak teljes veszedelmével.

- Mi baja Pityó? - kérdezte ijedten a leány.

Pityó harmadszor is nyelt s ezúttal végre sikerült lenyomni a nyakdugaszt.

- Semmi, - nyögte megkönnyebbülten.

A leánynál egy nagy csokor fehér virág volt, páfránytölcsérben fehér rózsák és fehér pelargóniák, halvány pirosak is közöttük.

- Hallottuk a szomorú hírt, - mondta kedves-komolyan Júlia. - Én csak látásból ismertem a kis hugát. Szép leányka volt. Ezt a virágot a koporsójára...

- Köszönöm, - rebege káprázó szemmel Pityó.

Vörös volt már, és minden gondolata csupa röstelkedés. Hogy a leány őt falni látta, nyelni látta. Talán azt is látta, azt az ostoba mozdulatot, hogy a kenyeret azon kenőcsösen a zsebébe rejtette. Micsoda ostobaság!

- Mikor temetik? - kérdezte a leány.

S olyan volt az arca, mint a rózsaszín pelargóniumé, olyan virági, s a barnasága meleg és finom. Nagy pillákkal árnyalt szép szeme nyugodtan és sajnálkozóan pihent Pityónak az arcán.

Pityó szinte érezte a lehetét is.

Sohse látta ennyire közelben. Minden vonását ismerte, s mégis olyan volt, mintha először látná.

De nem nézhette apróra, mint szerette volna. Csak a szemét látta, azt a sugárzó tiszta szép szemét, meg a fehér bodrokat látta a nyaka körül. Olyan szédült-zavart volt, mintha tündérrel beszélne, s a gyönyörű érzésben egyre a szilvás kenyérre kellett gondolnia: kilátszik-e a zsebéből?

- Délután négykor temetik, - felelte mintha álmában beszélne.

Az utcáról gyerekhangnak a kiáltása hallatszott:

- Lasponya!

Hívó kiáltás volt, s utána ostor pattant.

Pityó tudta a hangról, hogy a falusi iskolának egy vele együtt járó kamasza a kiáltó. Egy szeplős siheder. Az is olyan csereberélő természet, mint ő, nagy galambász és nyúlfi-vadász.

Pityó teljesen elvörösödött.

A falusi pajtásai mind Lasponyának hitták. Még az iskolában elforgatják a falusi gyerekek egymásnak a nevét, s Pityó meg is szokta, hogy Lasponyának szólítsák.

De abban a percben döfésként hatott reá.

- Lasponya! - hangzott a hívás még nyujtottabban, hogy érezni lehetett a kiáltónak a nyaka oldalt-nyulladását is.

Pityó nem felelt. A földre nézett.

Egy fekete szőrös hernyó sietős igyekezettel mászott a lába mellett a faforgácsokon át a kerítés felé. Pityó ösztönös mozdulattal topott reá.

A leány is látta a hernyót. A pukkanásra halk sikkantás tört ki az ajakán. Nevető arccal ráncódott össze. Elfutott.

Pityó szinte ólommal változottan nézett utána. Mért sikoltott? Mért futott el? Érezte, hogy illetlenség volt a hernyóra rátopnia.

- Lasponya! - üvöltötte a cimbora ezúttal már a kapu mellől, s oly erővel mintha a kiáltó lábát spanyolcsizmában szorongatnák.

Pityó mérgesen pillantott az inges-gatyás pajtásra. Szótlanul fordult el, hogy beballagjon.

Azonban a cimbora szinte kétségbeesetten kiabált utána:

- Lasponya! az istenfádat!

Pityó mord arccal állt egy perczet az ajtóban, aztán mégis csak odaballagott Szűcs Bandihoz, a *Nagyórú Szűcs* fiához, magakorú inges-gatyás mezitlábás sihederhez:

- Mi kell?

- Rigót tudok, - mondta Bandi titokzatosan, - fekete rigót.

- Süsd meg! - szólt rá dühösen Pityó.

S otthagyta.

A temetésen sok asszony jelent meg a faluból. Férfi kevesebb. De ott volt a bíró, néhány esküdt, a jegyző is. A pap az új palástjában jelent meg, s a rektor hosszú gyászverset énekelt.

A toron hallotta, hogy az uraság is ott volt a temetésen. Csak a kapuban állt, de ott volt, pedig nem sokszor beszélt az apjával. Dícsérték érte.

Pityónak furcsa volt ezt hallgatnia. Fülöpéket önálok nem említették soha tisztelettel. Fülöp bolond, eladósodott szegény úr, és a gazdasága tolvajok és henyék prédája. Furcsa hogy az apja mégis olyan meglepéssel értesül Fülöpről.

- Virágot is küldtek, - mondta az apja nedves szemmel. - A koporsón az a szép fehér virág... Ők küldték.

Valami dicsekvő színe volt a hangjának. Zsebkendőt vett elő. Törült a jobb szemén.

A bíró szólott:

- Illett volna, hogy beljebb tessékeljék.

Berkenye megtörülte a balszemét is. A paphoz fordult:

- Megköszönjem-e neki?

- Nem, azért nem szükséges átmennie, - felelte a pap. - Elég, ha akkor megköszöni egy-két szóval, ha majd valahol találkoznak.

Tán a temetés után való napon történt: Pityónak időnkint segítenie kellett a gazdaságban: a zsákolásnál. Ahogy kifelé tart egyszer ebéd előtt a Pali-dűlőre, az úton Fülöppel találkozik. Fülöp a nyergesét vezeti kantáron. A lónak történt-e baja? vagy Fülöpnek? - elég annyi, hogy gyalog haladt hazafelé. Fekete lüszter-kabát volt rajta, s a kabátlyukban búzavirág.

Pityó köszönt neki. Fülöp megszólította:

- Te gyerek, hogy is hínak?

És meleg szemmel nézett reá.

- Berkenye Istvánnak, szolgálatjára, - felelte Pityó.

S nyelt.

- Hányadik klasszisba jársz?

- Ötödikbe.

- Milyen a bizonyítványod?

- Eminens vagyok.

- Derék. Pozsonyban jársz?

- Ott.

- Derék.

Nézett, - mintha még valamit mondana. De csak biccentett, tovább ment. A következő napok valamelyikén Berkenye gazda vidám arccal toppant a fia elé.

- No gyerek: pénz néz reád! Fülöp megszólított, hogy a fiát szeretné veled taníttatni. Latinra. Három forintot kapsz. Minden hónapra három forintot.

Pityó azt vélte, álmodik.

A kijelölt délutáni órában ünnepi ruhát öltött, s úgy ment át a kastélyba, mintha a mennyországba menne.

Zavart volt, szinte ostoba, noha csak Fülöppel találkozott a kastély előtt. Alig bírta a kérdésekre megfelelni.

- Derék legény vagy, - mondotta Fülöp. - Épp azért is gondoltam rád. Nekem annyi a dolgom... Meg aztán te közelebb vagy az ő korához: jobban tudod hogy gyermeki ésszel miket hogyan lehet megértetni.

Pityó elbámult: *sok a dolga*. Vajjon mit dolgozik, és mikor?

A latinra ítélt fiúcska vidáman futott eléjük az uzsonnaasztaltól. Már akkor tíz éves volt: buckós fejű barna kölyök. A pápista tanító is foglalkozott már vele, hogy megveti benne a latin fundamentumot, de Fülöp vagy nem bízott benne, vagy hogy, - mint Berkenyeék vélték, - Pityót olcsóbbnak gondolta.

Tanulóhelyül az ebédlő egyik ablakközét jelölték meg. S Pityó elbámult az ösképeken, mikor oda belépett. Mennyi kancsal s egyéb szemehibás ősmagyar! Ki páncélban, ki mentében. Mind olyan feketeszemű, mint Fülöp, s valamennyi fölött ott díszlik a címer: kék mezőben álló oroszlán, amint a két első lábával három szál virágot tart. Talán azért állt az ebédlőasztalon is mindenféle virág egy nagy kehelyalakú zöld edényben, s Fülöp kabátján, Atilla mellén is egy szál búzavirág.

Depersze az első órában nem sokat látott ő abból. Az esze Júlián bolygott: ott fog-e ülni? Beszélgethet-e vele a tanítási óra után?

Hát bizony nem ült az ott, sem az órák után nem beszélgethetett vele, legalább az első hetekben nem.

A ház ura csendet rendelt a szoba körül.

A kis Atilla már az első félórán megunt az egész latin fajt. Ásított. Kitekintgetett az ablakon. Egy légy a keze körül gyakorolta a repülés művészetét, - arra kapdosott.

- Figyeljen csak, - szólogatott Pityó. A genitivusz *ae*...

Atilla arcán álmos unalom. De egyszercsak megcsillan a szeme.

- Meséljen Pityó bácsi, meséljen valamit.

- Hogy gondol ilyet Atilla. Nem azér vagyok én itt. No figyeljen csak: a genitivusz *ae*...

Atillának mindegy volt, hogy *ae* vagy *ea*. Olyan undorodással nézett a könyvbe, mintha a latinok minden mocská benne volna.

Pityó is alig várta már az óra végét. Leckének rendelte az első deklinációt, s meggyorsult szív-dobogással lépett ki az ajtón.

Senki.

Atilla elkísérte őt a kapuig. Onnan aztán csikó-nyargalással rohant a parknak a túlsó felébe.

Másnap Pityó megint díszbe öltözött, de megint csak a tanuló-asztal várta. Atilla bele se nézett a leckéjébe. Pityó nem tudta, hogy mit kell cselekednie? Fülöp nem szólt arról, hogy mi történjék, ha a fiú nem tanul. Az ő házukban meg a rektornál nem volt kérdés az efféle: némi testi megrázkódtatások voltak a nemtanulás következményei.

Tűnődéséből az apa belépése segítette ki.

Pityó fölkel: nagyfontosan jelentette, hogy az úrfi mingyár az első leckét félvállról fogadta.

Várta, hogy a kis Atilla kalendáriumában valamelyes nadrágzivatar következik, Fülöp azonban csak a fejét csóválta, és szigorúan nézett a fiára.

- Atilla, - mondotta, - te csak azt vállalod-e az életből, ami kellemes? Nem tudod-e, hogy mindenkinek kell dolgoznia? A haszontalan ember értéktelen a világban: szemét. Eredj az üres szobába és gondolkodj azon, amit mondtam.

- Nézd öcsém, - szólt aztán Pityónak, mikor magukra maradtak, - az ilyen gyöngé korú gyermeket nem úgy való tanítani, ahogyan az iskolában szokás. A mi iskolánk papagáj-iskolák. A gyermeket az Isten is játékkal neveli az élet munkájára: miért nem játszatják tovább a tanítók

is? Úgy értem, hogy mért nem fordítják a tanulást játékká. Hiszen a gyermeki fantázia mindig cselekvő.

Ajánlotta Pityónak, hogy ne a deklinációkon kezdje a tanítást, hanem a miatyánkon. Érdekelni fogja a fiúcskát, hogy a latinok, - mivelhogy szegények nem tudtak magyarul, - hogyan imádkoztak? Írassa le vele. S minden latin szó alatt ott legyen a magyarja. Másnap megint írassa le vele, s mindennap. De a magyar értelmezésből kihagyhatja a fiú azt a szót, amit már tud. És azokból a tudott szavakból kell aztán kimagyarázni lassankint a deklinációkat és egyéb *ciókat*.

De csak addig írjon a fiú és addig hallgasson, ameddig szórakozottság nem látszik rajta. A szórakozottság az agyvelő fáradtságának a jele. A fáradt fej nem fogékony.

- Hiszen ha én ráérnék, - mondta legyintve. - De nem is férfiaknak kellene ezzel foglalkozniok, hanem nőknek. A gyermek nyelvén csak a nők tudnak beszélni.

Egy fiúcska belépése zavarta meg őket. A fiú a meghalt Miklósnak a fia volt, tán tizenkétéves, vörhenyeges szőke legényke. Rézgombos vitorlavászon zeke volt rajta. Feszesen állt meg az ajtóban.

- Az ispán úr van itt, tekintetes uram.

Fülöp rábámult a fiúra, mintha akkor látta volna először.

- No csak ereszd be Miklós, - mondta a szokott nyugodtságával.

Egy fiatal ispán kezelte minden gazdaságát Fülöpnek, - viaszolt bajszerű ember, s oly naponégett, mintha parázstűz fölött forgatták volna meg a fejét.

Nagy tisztelettel lépett be és hajlongott.

- A birkában annyi a métely, - tekintetes uram, - jelentette bús fejcsóválással, - jó lenne eladni valamennyit. Tessék megnézni, tekintetes uram.

Fülöp az ispánra bámult. Az úgy állt ott, mintha ő teremtetten volna a mételyt. Az orrára légy szállt. Még azt se üzte el.

- Hát barátom, - szólalt meg Fülöp nyugodtan, - mit tehezzünk? Eladjuk. Akkor aztán nem nekünk lesz mételyes a birkánk, hanem annak aki megveszi.

- De a bárányokat csak nem adjuk el tekintetes uram?

- Hát azokat meghagyhatjuk.

- Nem tetszik kijönni?

- Lehet. Most nem érek rá.

Pityót meglepte ez az örökös *nem érek rá*, s Fülöpnek a nyugalma. Az ő apja bezzeg nagyot káromkodott volna az ilyen hírre. Ebédnél is kirugta volna maga alól a széket: rohant volna a birkáihoz.

Pityó ötkor szokott átjárni. Egyszer korábban ment valamivel.

Egyenesen az ebédlőnek tartott. A folyosón azonban a cselédasszonyba ütközött, Pörzse nénibe, Miklós inasnak az özvegyébe.

- Az úrfi még uzsonnázik, - mondta az asszony.

- Megvárom, - felelte Pityó.

- Nem mégis oda?

Pityó elkomolyodott. Hogy meri őt tegezni az asszony!? Egy hónappal előbb még Pityó azon ütközött volna meg, ha Pörzse néni magázza.

- Megvárom, - ismételte mordul.

S leült a padra a folyosón.

Az asszony elment.

Pityó szorongva gondolkodott: mi következik. A fal mellett lencsényi kis kék acél keztyűgombot pillantott meg. Fölkelt és fölvette. Megnézte. A mellénye zsebébe csúsztatta.

Néhány perc múlva Atilla robogása hallatszott a folyosón.

- Tessék hozzánk, - mondta vidáman a fiú.

- Nem, nem, - szabadkozott ijedten Pityó.

- De apám mondta.

Pityó lángbaborult arccal engedelmeskedett.

Ott ült a család a vadszőlős, tágas verandán. Fülöp csibukozott s nagy lepedő-újság volt a kezében: *Pesti Napló*.

A fehérabroszos asztalon aludttejes zöld tányérok és csontkanalak, barna kenyér. Pohárban virág. Mögöttük várakozó állásban a kis Miklós inas.

- Most ült uzsonnához a fiú - mondta Fülöp. - Tarts velünk.

Pityó szabadkozott:

- Már túl vagyok rajta, köszönöm.

Dehogy mert volna egy kanállal is enni az előtt a szemüveges asszony előtt. Csak nézte: milyen étvágygyal falogat a tanítványa.

Azaz dehogy is a tanítványát nézte. Júliát lopogatta ő a szemével. Milyen kedvesen evegeti az aludttejet, csak úgy nyelvhegygyel, mint a macska. S milyen bájos abban a könyékig érő, karonbő rékliben! Valami rózsaszín pókhálósövet. S az az ideges finom kezecke... Az a lencsényi piros folt is a keze fején... Bizonyára szunyogcsípés, és elszívogatta. Milyen jó lenne ott megcsókolni azt a kezeckét, azon a kis piros folton...

Valami nagy nyugalom és vidámság vette mindig körül azt a családot. Csak Atilla volt köztük az örökké mozgékony. De a család engedte. Mindig rajta mosolygott minden szem.

- Kis Kinizsi! - mondta az apja.

- Kis szeleburdi, - mondta a mostohája.

Az a svájci nő egy szót se tudott magyarul, mikor Fülöp a faluba hozatta. De aztán úgy megtanulta a mi barbár nyelvünket, hogy meg nem lehetett ismerni az idegenségét. Az igaz, hogy csak tizennégy éves volt, mikor a faluba került.

- Körtét eszel talán? - kérdezte Pityót.

Egy tányér körte volt ott fehér asztalkendő alatt. Pityó azonban ahhoz se mert nyúlni.

Boldog volt, hogy ott ülhetett, s mégis örült, mikor Atilla letette a kanalát.

A tanítás ideje alatt is azt a képet forgatta az elméjében, amint ott ül a csendes család a vad-szőlőnek zöld kárpitja mellett. Csak délfelől kárpitos a veranda. Keletre és északra nyílt. Az uzsonnájok csakaz, ami önáluk, de abroszon és csontkanállal költik el. Fülöp nagy füstöket pöffent a csibukjából.

A szemüveges asszony fehér kézzel fogja a kanalát.

Aztán arra gondolt, hogy Júliának milyen piros volt a fülecskéje, s hogy mosolygott, mindig mosolygott. Vajjon őt mosolyogta-e, hogy olyan szorongó? Vagy csak mosolygott, mint a leányok szoktak?

Hiszen ha gyakrabban találkozhatnának! De hogyan lehetne!

Eszébe jutott otthon a rigó, Szűcs Bandi rigója... Szűcs Bandi tíz gombért engedett oda egyet a fészekből. Pityónak nagy gombgyűjteménye volt: a legrosszabbakkal játszott és csak a nálánál ügyetlenebbekkel. Így aztán háromszáz gombja is volt már rakáson, különféle fűzerekben. Zárható helyen tartotta.

Hát azon vette a rigót. Az volt a szándéka, hogy fölneveli és ősszel eladja a boltosnak vagy mészárosnak.

Hátha azt vinné át? Szép kis kalitkában átvinné színleg Atillának, igazában Júliának.

S másnap már a kezében lógott a kalitka.

Megint uzsonna idején ment át, s meg se várta, hogy odahívják: maga ment diadalmasan a rigós kalitkával.

- Atillának hoztam ezt a madárkát.

A várt öröm helyett hideg elképedést látott.

- Szegényke, - mondta Júlia.

- Rabocska, - mondta az asszony.

És megigazította aranykeretű pápaszemét.

Fülöp nem szólt. Komoly szemmel pöfékelte a füstöt.

A rigó ijedten ült a kalitka zugában.

Atilla szemén látszott, hogy szeretne volna a madarat megtartani, de szótlánul maradt, csak a szeme csillogott.

- Hát, - szólalt meg Fülöp, - köszönjük a figyelmedet öcsém, s Atilla el is fogadja. Kedvessége lesz ez a kis furulyás a *kertünknek*. De nem kalitkában fogjuk tartani, úgy-e Atilla?

- Egynéhány napig talán lehetne, - kunyerált sóvárgó szemmel a fiú.

- Jó, - hagyta rá az apa, - csak mondd meg hány napig? Ahány napig börtönben kívánod tartani, illő, hogy te is úgy légy. Fenn az üres szoba, - szólt az asszonyhoz fordulva. - És Atillának mindennap adjatok a kulcslyukon át kenyeret.

Pityó megértette és szeretett volna elsülyedni a föld mélyébe.

Atilla mingyárt megnyitotta a kalitka-ajtót.

A rigó megrebbent, kityyentett. Sokáig ült ijedten, míg végre meglátta, hogy nyitva van az ajtó: farkát billentve kityyentett, kiugrott. Egy percig ott állt a kalitka mellett, mintha meg volna dermedve. Aztán ismét kityyentett, s felröppent a gesztenyefára.

Pityó egész este ezen a jeleneten gondolkodott.

Júliával aztán mégis közelebbi érintkezésbe került. Látogatók jártak a kastélyban: a szomszéd falubeli Szalayék. De leginkább csak az asszony, a fia, és két leánygyermek. Az asszony rengő tokájú és rengő keblű asszonyság. A fia, Gyula, beteg képű, alig lézengő, tizenöt éves kamasz. A két kisasszonyka: angol malac-szín szőke, gömbölyű teremtések, Ilonka tizennégy éves és Erzsike négy éves, - mind a ketten szinte túlságos rakományai a testi egészségnek.

Mikor Pityó a kertbe lépett, Atilla örömmel futott eléje:

- Ma nem tanulunk! Csónakázunk! Jöjjön Pista bácsi, segítsen evezni!

A hölgyek biztatón mosolyogtak reá. Pityó kezét csókolt a vendég-asszonynak is, és persze készséggel vállalkozott.

Csak a gyermekek ültek a csónakba. A beteg Gyula fiú kormányzott, oly komolyan, mintha Scilla és Karibdisz között kormányozná át a csónakot.

Pityó nagybuzgón evezett.

A tó nem volt nagy: alig kétholdas, de fel és alá mégis szép volt a csónakázás. Három hattyú vidám érdeklődéssel követte a csónakot. A négyéves Erzsike kenyérbelet dobált nekik. S mulattak a leánykán, hogy biztatta a hattyakat:

- Győjjön ide kis hattyú. Tessék kis hattyúk: egyenek kis hattyúk.

Mert igen megtanították otthon, hogy senkit tegeznie nem illik.

Oly kedves volt Júlia, ahogy lelkéből nevetett, és a fogai előfehérlettek piros ajkai közül.

Aztán labdázta is. Csak kapósdit. Hogy lihegett, izzadt, a két gömbölyű Szalay-leány! Mily eleven és könnyű volt köztük Júlia! Hogy kacagott, hogy kipirult! A hajában leándervirág volt. Egy fürtöcskéje kibomlott a füle mellett és azt is kapogatta.

Óh boldog délután!

S így olykor közelében is lehetett Júliának.

Ősszel aztán Atilla is iskolába került. De Erdélybe egy rokoncsaládhoz. Nem igen terhelte a fejét tudományokkal, csak a latinból volt eminens.

Fülöp a következő nyárra megint odajáratta Pityót a házhoz.

S így történt ez évről évre.

Ezalatt persze Pityó is megnőtt, Júlia is.

Pityó mohotkás bajszú legénynyé nyurladt. A haját mindig rövidre nyíratta, oly rövidre, amilyenre csak lehetett. S mivelhogy a feje kicsi volt és gömbölyű, az orra is kicsi és lapos, hasonlított a fókához.

Júlia hajadonnak is vékonyszálú maradt. A krinolin úgy ringadozott rajta, mintha nádszálla öltötték volna.

Olykor, ha vendég járt a házuknál, csigás fürtökbe rendezte a haját, s a fürtjei a feje minden mozdulatára hullámoztak. Az arca telt maradt. S hogy a természet a tizennyolc éves leányra rászövi minden virágpompáját, ő is megszépült, megfinomult. A szeme, mintha két fekete pillangó csukná és nyitná a szárnyát minden pillantásában. Csak épp hogy kistermetű maradt, akkora mint tizenhárom éves korában volt. De még az is illett neki, az a kicsiség.

S akkor már Pityó volt a bátrabb, Júlia a szemérmesebb. Ha Pityó a kertben találta Júliát, nem ő pirult el, hanem a leány.

A Fülöp-család szaporodott valamivel, egy fiúcskával. A guvernantból lett tekintetes asszony lepte meg vele Júliát meg Atillát, mikor a nyárra hazaérkeztek. Pityó nem volt tanúja a meglepődésnek, de azt látta, hogy Júlia örül a gyermeknek, - dajkálja, csókolgatja. Atilla azonban únja. Nem az ő fajtájuk volt a kis testvér, nem barna, hanem szőke, de annyira szőke, hogy szinte fehérhajú.

A birtok azonban fogyott: az ő apja húsz holdat vett meg belőle és Czeizler is húszat. Tíz az egyik végen, tíz a másik végen, mind a kettőnek, s olyan beosztással, mint a sakk-kockák.

Mikor Pityó a nyolcadikat is elvégezte, az öreg Berkenye nem akarta hogy a fia továbbra is átjárjon a kastélyba.

- Most már jogra mégy, - mondotta. - Úr vagy: nem illő, hogy csikókat taníts.

Pityó megértette az apját, s maga is sokat tűnődött: szegény a leány, - mikorra elveheti, már csak a tő lesz a vagyona, meg a három hattyú.

Mégis illő, hogy a kastélyban megjelenjen, érdeklődjék Atilla iránt: hogy végzett? Meg fogja mondani, hogy most már nem taníthatja Atillát: nincs ideje rá, - előre kell készülgetnie a jogi pályára.

Délelőtt ment át.

Az asszonyt varrásban találta.

Valami salátaszínű pókhálósövetű szoknyába varrt finomka acélabroncsokat a verandán. Az abroncsok fehér cérnával voltak betekergetve, s nagy karikában heverték az asztalon. Az asszony mellett a kis kétéves bodzabélúrfi játszadozott. Fülöpné már akkor nem volt olyan karcsú, mint kisasszony korában. Az arca sem olyan tojásdad és gyöngye fehér, hanem szögletes, hosszúkas. Az orra is, mintha csupa csont volna. Aranykeretű pápaszemével inkább hasonlított egy komoly pozsonyi színészhez, akit nyári délutánonként mindig a kávéház előtt látott, amint ott ült egy zöld széken, s olyan szigorú arccal nézett az arra járókra, mintha azt kérdeznék:

- Épp erre kell-e neked járnod?

Mintha az a színész tréfából női ruhába öltözött volna.

Pityó kezét csókolt, s elmondta, hogy megérkezett. Kérdezősködött Atilla felől.

- Atilla bent van az apjánál, - mondta az asszony, a pápaszemét feljebb tolva, - jól végzett. Nem éppen az elsők között ragyog, de az utolsók közé se számítható. Az apja az idén már munkába fogja. De hogy megemberedett maga, Berkenye.

Pityó valóban megvállasodott, nekiférriasodott abban az évben. A bajusza már erősen ütközött. Az arcán a füle alatt két kis barna bokorban indult a szakál. A haját is nagyobbra hagyta már abban az évben, és gondosan kétfelé fésülte.

Csak a járása maradt kissé lomha.

Az asszony fölkel, befuvolázott a nyitott ajtón:

- Júlia!

Pityó megrezzent. Csodálkozott, hogy Atila helyett Júliát hívják.

- Júlia főz, - mondta mosolyogva az asszony. - Pörzse nénit most már gyakran gyötri a köszvény. Ilyenkor bizony magunk főzünk: egyik nap én, másik nap a lányom. Ő főz nekem, én varrok neki.

S legyet hajtott el a fiáról.

Júlia megjelent.

A feje be volt kötve menyecskésen, parasztos sárga kendővel. A karján fel volt tolva az ingujj vállig. A kezében hosszú fakanál. S hogy nem volt rajta krinolin, a karcsúsága méginkább előtűnt a testhez simuló rózsaszín kalikó szoknyában.

Meghökkent, hogy Pityót látta a verandán. Az arcát pirosság öntötte el.

- Maga Pi... Pista? - mondta elmosolyodva.

S visszahúzódott az ajtó közé. Lerántotta a karján az inget. Lekapta a kendőt is a fejről. Csak azután nyújtott kezét.

- Örülök, hogy egészségesnek látom, - mondta. - Látja: főzök. Szeretek főzni. Hogy végzett?

S átsimította a fejét, hogy megérezze, ha netán a kendő lerántásával a haja megbomlott. Ez a bájos mozdulat ismét előtűntette filigrán karcsúságát, és a nyakának hatyúí hajlékonyságát.

Pityó nem tudott felelni. Csak bámult rá.

- Hogy végzett? - kérdezte ismét leány.

S nézett avval a két fekete lepkeszemmel, melegen, sugarasan, ahogyan a lányok szoktak nézni a legényre.

Pityó valami láthatatlan örvényben érezte magát, amelynek hullámai a leány felé sodorják. Mindig érezte azt a hullámot, valahányszor Júliát látta, vagy ha csak rá is gondolt. Örvény-hullám, amely mindig befelé sodorja, szinte szívja magába a hajót. Mintha mágnes szívná. Úgy érezte, hogy ha háttal állna Júliának, s Júlia feléje nyujtaná a kezét, ő arrafelé dőlne.

- Jól végeztem, - felelte, mintha álmában beszélne, - eminenter.

Egy percnyi hallgatás következett. Még mindig egymás szemébe néztek.

Aztán Júlia szólalt meg:

- Atila bent van a dolgozószobában.

S az anyjára tekintett:

- Kihívjam?

- Ne, - mondta az asszony, - tudod hogy nem szabad őket zavarnunk.

- Hát akkor bocsánat, visszatérek: a kis cselédre nem bízhatom...

S mosolyogva nyújtott ismét kezét: visszasietett a konyhába.

Azonban a könyvtárszoba ablakán kihajolt Fülöp feje.

- Te vagy itt Pityó? Gyere csak fel!

Pityó szinte megijedt, ahogy meglátta Fülöpöt. Ha nem szólt volna, meg nem ismerte volna. Fülöp ugyanis szakált eresztett. A Bach-korban egész Magyarországon nem lehetett látni szakált. A szakálás emberek gyanuba keveredtek, hogy Kossuthal éreznek. A zsandárok megállították az utcán: faggatták, bekísérték a rendőrségre.

Végre is enyhült a gonosz idő. Bach, Schmerling neve a történelem lomtárába került. A magyarság mindent újra magára öltött, amivel nemzeti életét külsőségekben is vallhatta. Így lett divatos egyszerre a szakálviselés is. Náluk is az apja szakált eresztett, szürkélő, szőke körszakált, de ott nem ötlött annyira szembe, mert Berkenye szombatira minden héten szakálás volt azelőtt is.

Pityó szinte kábultan haladt át a folyosón. A kezében érezte még a Júlia meleg kezecskéjét. Csak arra ocsudott fel, mikor Atilla eléje futott. Mekkora nőtt a kis vasfejű! Maholnap az is legény.

Hűvös boltozatos szobába léptek. Az apa nagy halmaz iratok közül kelt fel. A terebélyes diófaasztalt mindenféle irathalmazok borították.

Pityó először látta azt a szobát. Meglepte, hogy mennyi a könyve Fülöpnek. S az a sok papiros az asztalon... A lúdtollal telt nagy fapohár a kalamáris mellett... De azon az asztalon is állt egy nagy zöld edényben egy négylevelű legyezőpálma.

- Űlj le: itt a szivar, gyujts rá. Atilla mutasd a bizonyítványodat. Azt nem is kérdezem, hogy te hogyan végeztél.

Húsz évvel vénült a mult nyár óta. Bizonyára az araszos szakál okozta, amely felében szürke volt és ritkás. A szakálszálakon át látni lehetett az arcabőrét, s két oldalt két mély ráncot, mintha két zárójel között viselné az ajkát.

Csak a szeme volt a régi: nyugodt és meleg tekintetű.

Pityó szorongva várta, hogy a nyári tanításról is szól Fülöp.

Mit feleljen?

Az apja parancsolatának lehetetlen ellenszegülnie. Dehát akkor hogy lássa Júliát? A család akármennyire nyájas is iránta, nem lehet ismerősként átjárogatnia. Egyszer elfogadnák. Másodszor már eléje-toppanna a kis Miklós inas és fontoskodó arccal értesítené, hogy tekintetes úrék ma igen el vannak foglalva. Nem egyszer látta, milyen különbözőképpen fogadják Fülöpék a vendégeiket.

S valami nagy elválasztóvonalat érzett közöttük.

Hogy mi az?

Soha nem bírta megfejtetni.

Egyszer tán a második nyarán az odajárásának, hallott valamit, amit aztán kivehetetlen szálkaként hordozott egész életén át a szívében. A kis Atilla duzzogott valamiért és pörölt Júliára. S akkor az asszony rászólt:

- Te, Berkenye!

Nem látták, hogy ő a házba lépett.

A fiú elhallgatott.

Ő meg csak állt a ház sarkán, mintha bűvölet dermesztette volna meg.

Rosszul hallotta-e? Nem. Világosan értette:

- *Te, Berkenye!*

Olyan hangon, mintha azt mondták volna:

- *Te, rabló!*

vagy:

- *Te, gonosz!*

vagy:

- *Te, ördög!*

Dehát nem becsületes család-e az övék? Haragvó nyelv se mondotta ezt rájuk soha. Sem azt, hogy gonoszak. Koldust ők soha el nem küldtek adománytalanul. Cselédnek bérét el nem fogták, ha kárt okozott. Az apja legfeljebb megpofozta, s elkergette. Dehát akkor mi az a *Te, Berkenye!*

Fásultan ült aznap a tanítványa mellett, s kutatón nézett a szemébe. De a fiú tekintete nyílt volt és jóságos. Az asszony is nyugodtan, nyíltan és jóságosan nézett reá. Fülöpnek meg éppenséggel meleg volt a szeme, mint mindig.

Pityó kirázta a füléből a mondást: nem, nem *Berkenye* volt az, valami francia szó lehetett, amely egyez valamiképpen a *Berkenye* szóval, mint ahogy a latin *szilva* egyezik hangzásra a magyar *szilvával*, vagy mint a német *hír*, *háj*, *vese* egyezik, de - persze más az értelme.

De hátha mégis őket mondta?

- Az idén már nem tanultok együtt, - beszélt tovább Fülöp. - Szokja meg Atilla, hogy a maga erején járjon. Hanem volna itt más munka, ha segítenél benne. Tisztába írjuk ezeket a jegyzeteket. Azaz hát ti ketten Atillával, mert az én írásom kuszált, nem nyomdába való. Írtok mindennap kedvetek szerint. Éshát fizetek neked havonként... mondjuk: öt forintot.

- Készséggel szolgálok, - felelte Berkenye.

- No derék. Itt a szivar. Vagy ha pipázni jobban szeretsz, Atilla hozz be egy pipát és tiszta tollszopókát belé.

Egy konc diósgyőri papirost tett az asztalra.

- Csak írd, ahogy a kezedbe akad. Később aztán rendezzük.

Magukra hagyta őket. Pityó pipára gyújtott és darabig csak beszélgetett a növendékével.

- Nagyot nőtt Atilla öcsém. Jól élt úgy-e? Drága-e ott az élet? Van-e sok jutalom az iskolában?

Csak félóra mulva gondolt rá, hogy belefogjon a munkába.

Maga elé vett egy csomó írást.

Vegyes színű papirosok, ki fehér, ki sárga, imitt-amott egy kék lap is. Látszott rajtok, hogy aktáknak a leszakított tisztájából gyűlt össze az a sok papiros. Írás csak az egyik lapon, hátul mind tiszta.

Fölvette a legfelső levelet és olvasta:

Befejezés: Íme ez az a nyelv, ez az inséges szegénység, nyomorékság, bárgyuság, amelynek irodalmáért a szentlelkű Kazinczy lelkesedett, amelyet Somsich Pongrác egy vállvonnással elfogadna a magyar helyett, amelyre az egyik Zichy azt mondja: Unsere deutsche Litteratur. Ezt a nyelvet tanulják a gyermekek a Károlyi grófok s minden grófok kastélyában. Hunyady Pepi megtiltja a feleségének, hogy magyarul ne tanuljon. Eszterházy azt mondja, hogy magyarul beszélni a főrendiházban komikus. Hát akkor mért háborgunk azon, hogy császári rendelettel butítanak át a magyar nemzetet...

Elbámult. Mi a csoda ez?

Fölvett egy másik elsárgult levelet.

Olvasta:

A magyar nyelv rövidsége s a német hosszadalmassága.

Fanyalogni: eine saure Miene machen. (Négy szó!)

Laposfarú: wer einen magern hintern hat. (Öt szó!)

Fáradoz: sich mühe geben. (Három szó!)

Tehetem: ich kann es machen: (Négy szó)

Indulni: sich in Bewegung setzen. (Nincs szava rá, mint ahogy a birkának nem volna, ha beszélni tudna. Ámbár még birkák közt is volna a kolomposnak.)

Hallottam: Ich habe es gehört. (Ebben a szóban: hallottam, benne van mind a négy német szó. De hogy a magyar valamennyi kultúrnyelvnek fölötte áll, íme rá példának az Archimédes kiáltása: heureka! Ezt a német így fordítja a maga nyelvére: Ich habe es gefunden! Négy szó! Az angol így fordítja: I have found it! Négy szó! A francia: Je l'ai trouvée! Négy szó! Az olasz L'ho trovato! Három szó! S a magyar, diadalmas rövidséggel: Megvan!

Pityó elámult. Fogja megint a következő levelet, egy sima és vastag kis papirosnak a fél levelét. Olvassa.

A német fafejűséget karakterizálja a betűje is. Írása, nyomtatása: minthacsak valami gonosz szemorvos mesterkedte volna ki, hogy mentül több legyen a keresete. Száz német közül kilencvenkilenc pápaszemet visel, s a jövő században talán már pápaszemmel is születik. Hazafiságból vakul? vagy butaságból?

Pityó nevetett:

- Mi iratok ezek?

Atilla komoly arccal nézett reá

- Apámnak a munkája. A télen már sajtó alá kerül. Ha talál kiadót.

- Micsoda munka?

- Hát ez a nagy munka. Nem tud róla Pista bácsi?

- Nem.

- Apám életének a munkája. Még Kufsteinben kezdte. Három nagy kötet lesz.

Pityó nem értette.

Az egész mellette való csomót a kezébe vette. Forgatta.

Számozatlan levelek. De csupa német szó és német szó.

A szemét egy levélen megragadta a cím:

A német nyelv szegénysége.

Nagyra van a német, hogy a tüzelfa és az élőfa megkülönböztetésére van holz és baum szava. (Ámbátor Gehölz már élőfákat jelent, ligetet.) Hát nekünk ez a holz és baum különbség nem is szükséges. Mink ha élőfáról beszélünk, azt is hozzámondjuk, hogy micsoda fa. Hapedig nem élőfáról van szó, elég a fa is. Tudjuk, hogy tűzrevaló. De hogy ez éppen nem a szegénységünk bizonyítéka, íme vetek a németek elé ezer olyan különböztető szót, amire nekik nincsen csak egy-egy szavuk.

Huszonnyolc egybefűzött lapra terjedő szógyűjtemény következett, az ábécé huszonnyolc betűje szerint. Pityó átlevelezte s közben a felső szavakat olvasta.

Alszik, hál. - Anyós, após.

Bemegy, betér. - Bot, pálca.

Csúf, rút...

Dalol, énekel... -

Ég, menny. - Esik, esdegél....

Fakad, rügyez. - Fekszik, hever. - Felleg, felhő. - Föld, mező. - Fölérez, fölébred, fölserken. - Fut, szalad...

Gömbölyű, kerek...

Haj, szőr. - Hajnal, regg. - Hál, alszik. - Hoz, visz. - Hug, nén. - Hull, esik...

Igen szép, szépséges. - Így, úgy...

Keres, fütet (az eb.) - Kifakaszt, befakaszt. - Kitör, kifakad. - Kopaszt, mellyeszt. - Könyököl, tenyerel...

Lágy, puha...

Marok, tenyér. (Egy szava sincs rá, csak összetételekkel tudja kifejezni. A franciának meg pláne öt szó kell, hogy a marok-szót kimondhassa!) - Minap, multkor. -

Nyír, vág, metsz, szab, szel, szeletel. (A német csak egy nyomorult szóval schneidol!)

Öccs, báty. - Őrködik, virraszt...

Pillant, tekint...

Rejtőzik, lappang. - Rügyezik, bimbózik...

Sugár, verőfény. - Szalad, szaladgál. - Szerelem, szeretet. - Szül, fiadzik...

Tenyeres-talpas, zömök...

Vág, csap. - Ver, üt. - Visel, hord...

Pityó belekábult. Micsoda hangyamunka! A levelek sarkának felhajlásán látszott, hogy Fülöp sokszor a kezébe vette. Itt-ott egy kútágas alakú jegy, vagy akasztófa alakú, vagy csillag vagy kerep-alakú. Mind oldalt való jegyzésekre figyelmeztet, s hol a lap jobboldalán, hol a lap baloldalán, - melyik hova fért.

Az utolsó ilyen közbeszúrás piros tintában ordított a lap alján. A megcsillagozott vág szó-csoportnak a csillagjegyzete volt az:

A nyelv gazdagsága az igékben ragyog, s nem a nevekben. Elnevezni könnyű akármit is, de igét csinálni nem. Mert az ige a nemzet lelkének gyökérhajtása.

No nem olvasok többet, gondolta. De apró lapok következtek, s rajtok vastag lúdtollnak elfröcskölt vonásai. A szemét megkapta ez a cím:

A német nyelv oktondisága.

A német nagybetűvel ír minden nevet. Tehát mondatban a kőműves, kovács, szabó, bokor, bogár, réz, stb. lehet embernév is, más név is. Eléje kell neki tenni egy másik szót, hogy megjelölje, de néha még azzal is homályos.

*

A német mikor mulat, nem mulat, hanem alóltartja magát: unterhalten.

*

A német nem tudja megkülönböztetni a fölkel és föláll fogalmakat. Neki mind a kettő aufstehen. Az ágyból ő nem kel föl, hanem föláll. Hapedig azt mondja, hogy én bizony nem állok föl, hanem ich mache mich nicht auf, az még a fölállásnál is cifrább nyilatkozat nekünk.

Egy hétágú koronával diszített finom papiroson folytatódott az írás.

A német nem tud járni, ő csak menni (gehen) tud. Hát még járkálni, hogy tudna szegény! (De még a menése is mennyire bizonytalan. A mi Czeisler zsidónk azt írja a fiának Pestre a faluból: Szerdán jövök.)

Pityó nevetett.

S ahogy feje emeltében a könyves szekrények fölé pillantott, egy sor arcképet látott ottan: a nemzet mártírjai és hősei: legnagyobb három képben Széchenyi, Kossuth, Batthyány. Széchenyi képe fölött gyászfátyol és babérgally. Bizonyára az előtte való évben tették azt a képre.

Pityó tovább olvasott:

Sohse bővelkedik semmiben, még akkor se ha überfluss-ja van.

*

Hát azt ki hinné el, hogy a németnek nincs tenyere? Neki a tenyér flache Hand, vagyis a kéznek laposa.

*

Gegen ellen; stand állás, állapot. Gegenstand azonban nem ellenállás, senem ellen-állapot, hanem ügy, tárgy, dolog.

*

A német nyelvben nincs hajnal csak körülírással. Nekünk tizenöt szavunk van rá.

*

Hányféleképpen fejezi ki a német a menést, járást? Hányféleképpen fejezi ki a német a nevetést? Egyetlen egy nyomorult szava van rá, s ha csak mosolygást akar mondani, azt az egy lachen szót kénytelen arra is alkalmazni lächeln kicsinyítéssel. Tehát mosolygás neki: nevetéske: Nekünk harminc szavunk is van a nevetésre. Kétszáznál több a menésre, járásra.

*

A der, die, das.

Hogy nem szükséges a szavakat három nemre osztani, a mi nyelvünk példázza.

Hogy nem szép, az is bizonyos.

Hogy oktan szőszaporítás, mindenki tudja, aki írással foglalkozik. (Göthe boszankodása.)

Ha tehát se nem szükséges, se nem szép, sőt oktan teher, - nem lehetett a nyelv alakulásakor okosfejű nemzet a német.

*

Je jelenti azt is, hogy mindenkor, azt is, hogy néha. Választhatunk az értelmében tetszésünk szerint. (Éppígy a francia person, amely azt is jelenti, hogy valaki, azt is, hogy senki.)

*

Egy mondat így kezdődik: Wie als ob sie nicht immer nur zu viel Neigung gezeigt...

Tehát kilenc szót olvasunk, anélkül, hogy csak egy morzsányi fogalmunk is lehetne arról, hogy mit olvasunk? Mind a kilenc szó üres. Ilyen buta mondatot egyet se lehet magyarul mondani.

*

Ebéd végén egymásnak étkezési időt kíván, azt mondja:

- Mahlzeit.

Tehát ha a német így szól étkezésidő, ez jókívánság neki. Annyi mint mikor a magyar kedves egészségére kívánja az ebédet.

Hát van ebben okosság?!

*

Schlecht azt jelenti rossz, azonban schlecht und recht azt jelenti: derekasan és becsülettel. Néha schlecht azt is jelenti, hogy jó, egyenes, sík.

Ime a logika és gazdagság!

*

A nőnemű férfi.

Ein Töpfer ist eine männliche Person. A fazekas férfi személy. Minthogy azonban Person nőnemű, tehát a fazekas nőnemű férfi a német ég alatt!

*

A kiküldött kém jelenti, hogy hány ellenséges katona közeleg.

A magyar azt mondja: Nyolcvanegy.

A német azt mondja: Egy és (csuklik) aztán hozzá teszi: és nyolcvan. (Ein und achtzig.)

Tehát a német észjárás szerint az egy fontosabb, mint a nyolcvan.

S ha véletlenül egy ágyúgolyó jön s az egy után elviszi a németnek a fejét...

Pityó nevetett.

Fülöp akkor lépett be a szobába. Ő is elmosolyodott.

- No mit szólsz rá? Ez lesz aztán a könyv!

- Igen érdekes, - mondta Pityó.

- Remélem. Bombaként csap majd le a német kultúrára. Csak a címét nem tudom még, mi legyen? Van itt húsz cím is.

Fölvett egy vörös papiroslevelet.

A legjobb cím ez lenne:

A magyar nyelv gazdagsága, pompássága, világossága, erős izmossága és a nyugati nyelvek szegénysége, fakósága, vaksi homályossága, erőtlensége.

De ez a cím hosszadalmas. Meg aztán én inkább a németet gázolom benne. Legjobban szeretem ezt a címet:

A német butaság tüköre.

Francia nyelven is kiadom a könyvet, de először csak a magyarok hadd lássák, az *ájrópéérek*, a núbiai nyúlfiak, hogy micsoda nyelv az, amelyikért a magukét megvetik.

A szeme égett. Termete megegyenesedett. Kopasz feje is szinte világított. Diadalmasan mutatott a halomba rakott írásra.

- A nemzeti erő első megmozdulása ez. A muszkacsorda letiporta a fáradt oroszánt. Az oszt-rák megrugdosta. Vitézségével nem kerekedhetik fölül többé a magyar, mióta a puskacsövek sokasága dönti el a csaták sorsát. De van egy kincse, amely a puskáknál is diadalmasabb a jövő idők küzdelmeiben, s amelyről nem is tud: az elméje. Ész dolgában nem állhat mellénk semmiféle más náció. Kelnek és múlnak itt a legzseniálisabb emberek. Aranyrögek, gyémántok, amelyek felszínre kerülnek, de csak az égi nap látja őket és a századok lombhullása, amely alatt megint visszaenyésznek az ismeretlenségbe. Értéktelenségbe vesző értékek. S hogy ez nem képzelődés, a nyelvünk bizonyítja: szebb, tökéletesebb, gazdagabb nyelve nincsen semmiféle nemzetnek. Kik csinálják a nyelvet? A névtelen lelkek milliói évezreken, századokon át. Mint ahogy a hársfa, szilfa leveledzik: megszámlálhatatlan levelekkel. A magyar nyelv a jövő idők világnyelve. Csak még egynehány olyan írónk legyen, mint Petőfi, mint Arany, mint Jókai és mint amilyen a most elővillant Madách, akkor a magyar gnius fáklyája fölemelkedik a népkultúrák ormára s átvilágít az egész földtekén.

És sovány barna kezét fölemelte, mintha benne érezné a fáklyát, amely átvilágít a földtekén.

Pityó akkor látta először Fülöpöt. Gyermekkora óta nézte, s mégis csak abban az órában látta először.

Aznapi ott marasztalták ebédre. (Borsóleves, paprikás csibe, palacsinta.) Vagyishát a nagy beszédben rájuk harangoztak, s Fülöp el akarta mondani mindazt a tökéletlenséget, amit a német nyelvben talált. S mindazt a tökéletességet, amelylyel a magyar nyelv toronyként magaslik a más népek nyelve fölé.

A verandán ebédeltek. S a tálakat a kis Miklós inas hordta a konyháról. Fehér cérnafeztyű volt a kezén, és némán, ügyesen váltotta el a tányérokat, töltött bort, vizet. S a szeme úgy állt mindig az asszonyán, mint a hű kutyáé, amely kis intésekből ért meg mindent.

Pityó azonban csak arccal figyelt Fülöpnek a fejtegetéseire. A lelke Júlián tapadozott.

Éppen szemben ült vele, selymes szempilláival, piros ajkával, hajlékony nyakával, s piros volt az arca is a palacsintasütéstől.

- Micsoda logika van abban, - beszélt tovább Fülöp, - hogy a kanál *hím* eszköz, a kés *semleges*, a villa meg *nő*. A nyelv, - amint mondtam, - a nemzet lelkének a terméke. Dehát mind lágyeszűek voltak azok az ősnémetek? Mind hájfej, mind oktondi, bárgyú, balga, együgyű, höbolygós, filkó, fajankó, félnadrág, mulya, totomi, liphec, rátóti, táté, lühű, zavaros?...

Csakúgy dőlt belőle az ostobaság rengeteg sok kifejezése, mintha azzal is illusztrálná, hogy milyen gazdag a magyar nyelv.

S végre is nevetésbe legyintette a folytatást:

- Minek a szavakat három osztályba sorozni? Mintha valami gyermek két skatulyába rakogatta volna egyenkint a szavakat: ez *hím* szó, ez *nő* szó. Aztán fele munkájában abbahagyta, s a maradék szavakra rámondta: Ezek *semlegesek*. Így maradt aztán semlegesnek maga az *asszony* szó is, meg a *leány* szó is. Tehát a német asszony nem nő, sem a német leány, sem a német kisasszony. De ha már így megcsúfolták őket, még rádupláznak a diplomás hölgyekre. *Fräulein Dr. Helene Mayer*. Ez a háromnemű kisasszony! Merthiszen *Fräulein* semlegesnemű, *Doktor* hímnemű, *Helene* nőnemű. Ilyen hatlábú bornyúkat nem szül a magyar nyelv!

Nevettek. Még a svájci eredetű asszony is. Mert a kis Árpád is kacagott, mintha értette volna, miről van szó.

A kislegény magas gyerekszéken ült. Még a levesnél tartott. Inkább csak játszott a levessel: keverte, csurgatta, tésztáját halászgatta.

- Maga micsoda pályára lép? - kérdezte Pityót kedves félrehajlással a leány.

- Még nem tudom, - felelte Pityó.

Nem merte mondani, hogy az apja prókátornak szánta.

- Én ha férfi volnék, orvos lennék, - mondta a leány elgondolkodva.

Atilla elmosolyodott:

- Persze hogy Pörzse nénit meggyógyítsd: ne kelljen főznöd.

Nevettek. Júlia is. Még a kis Miklós inas is nevetést szorított el a markával.

- Nem, - mondta elkomolyodva aztán a leány. - Az orvosi pálya mindennél feljebb való. Abban van valami szent. Úgye apám?

Fülöp biccentett:

- Krisztus is orvos volt.

Árpádka akkorát csapott a kanálával a levesébe, hogy Pityónak még a füle is levessel telt meg.

- Árpád! - szólt rá az anyja.

- Légy szállt volna a levesbe, - mentegetődzött a gyerek.

Pityó azzal az eltökéléssel tért haza, hogy orvosi pályára lép. Az apját bizonyára nehéz lesz rábírnia, hogy beleegyezzen, dehát lassankint engedni fog.

Kiment a szérűre.

Gondolta: ott van az apja a nyomtatóknál. Azonban nem találta. Mondták, hogy bement a faluba. Talán a községházára, talán Czeizlerhez. De az is lehet, hogy az új hodálýnál van valami dolga.

Pityónak eszébe jutott, hogy egy régi iskolapajtása az új rektor: Csönköly Pál. Nem éppen jóbarátok, merthízen egyszer rútol verekedtek. Pityó tavaly egy nálánál kisebb fiúnak le-metszette pajkosságból a kalapja szalagját, és Csönköly ezért megszidta. Pityó visszacsapta a szót, Csönköly pedig a tenyerével válaszolt. Ezt már nem tudta Pityó visszaadni, mert Csönköly két évvel idősebb, természetesebb volt nálánál, de epésen gyűlölte.

Hát lám Csönköly odakerült az ő falujukba. Meg is nősült már, sőt fia is van. Ahhoz látogatott el. Gondolta: a barátságot is csakúgy fel lehet újra venni, mint az elhajított pipát. Ha nincs jobb. A falu unalmában Csönköly Pali érték mostan. Elő se említi azt a kis megkülönböztést. S talán útközből találkozik az apjával is, és szól neki az orvosi pályáról, hogy azt választaná.

Kánikulai hőség égette a falut. A levegőben legyek játszottak. Az ebek lógó nyelvvel ültek a kapukban.

Amint benyitott az iskolaudvarra, egy fiatal nőt pillantott meg ott teknő előtt. A nő mezítláb és meztelen karral mosott. Boglyas volt és izzadt arcú. Mikor az utcaajtó megnyílt, ijedten tekintett oda. Elvörösödött. Befutott a szobába. Onnan beszélt ki az ajtó mögül.

- Az uram nincs itthon. Bocsánatot kérek... nem vagyok illő ruhában.

- Jó, majd máskor jövök, - dörögte Pityó.

- Mit mondjak neki?

- Azt, hogy egy pajtása kereste: *Lasponya*.

A nő nem ismerte ezt a nevet. Hallgatott.

Pityó visszatért az utcára.

A faluban mindenfelé kattogott már a csép. A levegő a szórások pelyhével, porával volt tele. Kábító forróság és polyvaszag mindenfelé.

Hova menjen valami hűvösre?

Betért a boltba Czeizlerhez. Még a szájában volt ugyanis a Fülöp dohányának az íze, illata. Arra gondolt hogy Czeizlernél ők csak havonként fizetnek: beirathat egy pipát az apja fizet-nivalói közé.

A bolt ajtaja tártan állt, és vegyesszagú hűvösséget lehelt. Czeizler maga számolgatott benne. Negyvenéves szőrös szőke ember, teveszemű és mozgékony arcú. A fején keshedt vörös bársony-sapka. A lábán rongyos bőr papucs. A szájában hosszúszerű cserép-pipa.

S mintha mind a két zsebe kérdőjelekkel volna tele, kérdést kérdésre lőtt, míg Pityó a pipákban válogatott. Mikor jött a tekintetes ifiur? Hol tanult? Hogy végzett? Mit fizetett a kvártélyért, kosztért? Tanítja még Attila ifiurat? (Két té-vel mondta Atillát.) Gazdálkodni fog-e a tekintetes ifiur is, mint a tekintetes édesatyja? Vagy pap lesz?

S az orra mozgott, mint az egéré, mikor sajtot szimatol.

- Nem, - felelte félvállról Pityó, - én alighanem orvos leszek.

- Orvos? Miért éppen orvos?

- Mert az a legszebb pálya.

- Hm. „Legszebb pálya.” Mért volna az a legszebb pálya?

S felvonta a vállát, elnyitotta az öt ujját.

- Maga azt nem érti Jakab.

- Nem értem? Mért ne érteném? Legszebb pálya az, amelyiken legtöbb a rebah. Mi rebahot lát az orvos? Ha kolera van, akkor volna talán seftje? De kell nekem az olyan seft? Köszönöm.

Pityót már bősztette a sok kérdés. Gondolta: Megállj, hiszen én is tudok kérdezni:

- Hát a maga fia hol van?

- Fiam, a Samu? Pesten. Hol volna másutt?

- Házasodik-e már?

Czeizler mosolygott. Felvonta orrát, szemöldökét, s a szemét behúnyta, úgy mosolygott.

- Ha engedném... Minden héten másik leányt ír. Hogy elvenné. Mit ér? Kétezer forint? Írtam neki, hogy vagy te egy mesüge, Samu? Mit lehet kezdeni kétezer forinttal?

- Hát a boldogság? Az magának semmi?

Czeizler felvonta a szemöldökét, orrát, vállát, mind a két tenyerét, s legyintett.

- „Boldogság”. Harmincezer forint möring az boldogság. De kétezer forint? Mit lehet kezdeni kétezer forinttal?

- De hát a nő, a nő? az nem számít?

- A nő, a nő? Nőt kapok én minden bokorban. De harmincezer forintot?... Nincs igazam?

- És a szerelem? - kiáltotta Pityó bősztlen, - a szerelem, az semmi magának!?

S olyan hangon mondta ezt a szót *szerelem*, mintha azt mondta volna: *szentség*.

Czeizler kiverte a hamut a pipájából és hunyorgott.

- Samu is éppen így beszélt. A pesti kávéházban ültünk, a Zrínyiben. Igen finom urak között. Hát jó, - mondtam neki. Itt áll két üres szék. Az egyikre ráültetem a te Schwarz Zálidat, másokra ráteszek harminc szép ezres bankót. Szeretném én látni, hogy melyikre nézel te szerelmesebb szemmel.

Pityó otthagya.

Az apja csak vacsorára érkezett haza. A szomszéd faluban járt. Már a tavaszon hallotta, hogy gözzel csépelnek ott. Sehogy nem hitte. Végre aratás után híre járt, hogy valóságos igaz a gözcséplő. Csodájára jártak. Ő is megnézte. Egész este arról beszélt. Az volt azon a tájon az első cséplőgép.

Számolt, számítgatta a fiával is, hogy mennyibe kerül a gép? s mennyit lehet vele megtakarítani?

- A hét csillagát! - mondta az asztalra csapva, - csak most tudom mekkora a károm. A lóval való nyomtatás: mintha harmincezer forintnak a kamatja veszne kárba minden esztendőben.

„Harmincezer forint”, - mormogta Pityó még álmában is.

Hogy véletlenül az apja is harmincezer forintot említett, Pityó fejébe igen beleállt ez a summa.

Reggel mégvilágosabban látta, hogy balgaság Júliával foglalkoznia. Amelyik asszony harmincezer forintot visz a házhoz, annyi mintha olyan fát ültetne az udvarára, amelyik minden évben két-három ezer forintot terem. Amelyik asszony meg semmit se visz a házhoz, annyi mintha harmincezer forint adósságot vinne oda, amelynek évről évre meg kell fizetnie a kamatját.

Könnyű zekét vett fel, s kiment az apja gazdaságába, hogy segítsen. Magának segít, ha az apjának segít, noha a két néne is osztozik majd az örökségen. De hát azok is dolgoznak. Az egyik ugyan férjhez ment már, de hát az is dolgozott, amíg otthon volt.

Az úton Atillával találkozott. Lovagolt a fiú minden reggel egy órát.

- Atilla, - szólította meg Pityó, - tisztelem a kedves atyját, mondja meg neki, hogy nem lehet vállalkoznom a tisztázásra: illik, hogy legalább így nyarankint könnyítsek apámon: sok ilyenkor a dolga.

*

Azokban a napokban nem találta helyét. Pláne Elek napján, hogy egyre-másra érkeztek a hintók s egy banda cigány a városból.

Fülöp nem tartott névnapot negyvennyolc óta. Ha érkeztek is vendégek, csendes vacsorával ünnepeltek. S éjfélre már mindenki hazatakarodott.

Abban az évben azonban már más nap járt az égen Magyarország fölött. A kétfejű sast cudarul megtépázták Szolferinónál. Bécsből kibocsátották az első galambot, amely zöld gallyal szállt át az országon. S következett az országgyűlés egybehívása: magyar ruha, vidámság, bizalom a magyarok istenében.

A kastélyban megzendült a muzsika.

A kertben vidám zajgás.

Itt ott egy fehér ruha, rózsaszín ruha, kék ruha a park zöldjében.

Pityó nem nézte őket. A szívét minden hang törként járta át. Júlia táncol.

Kivel táncol?

De mért fáj ez nekem? S mégis fáj.

Nem tudta, hogy a tánc fáj-e neki, vagy hogy őt meg nem hívták? Névnapi nem szoktak hívogatni, de abban az évben hívogattak. Neki nem szóltak. De hogy is szólhattak volna!

Kisietett a házból, szinte futott a faluba, a régi barátjához, a rektorhoz. Félóra nem telt belé, hintó állt meg a rektor-ház előtt, s Atilla robbant be az ajtón.

- Pista bácsi, - mondotta vidám-izgatottan, - már mindenütt keresem: jöjjön át hozzánk.

- Nincs elég táncos? - kérdezte gyanakvón Pityó.

- Az van elég, - felelte Atilla, - négyen vagyunk s leány is éppen négy, meg három asszony, de azoknak is van táncoltatójuk. Csak nekem eszembe jutott, hogy Pista bácsinak is ott kell lennie.

Ha nem mondta volna: *nekem eszembe jutott*, Pityó talán elfogadta volna a meghívást. A mondás azonban a szívébe nyilalt: *csak* Atillának jut ő eszébe?

- Nem, köszönöm, - felelte fanyalon, - nincs rendben az egészségem.

S maradt a rektornál.

Fel és alá kóválygott a szobában komoran, mint a kivert bika. A rektor nem értette a kedvetlenségét. Pipázott, hallgatott, üzőgette a legyeket a füléről.

Végre Pityó megállt: egy új forma rózsaszínű könyvet pillantott meg az állványon.

- Mi az?

- Jókainak az új regénye: *Szegény gazdagok*. Olvasd el.

- A tied?

- Dehogy is. Én a paptól hoztam át. Egy napra. De a papé se. Falni fogod.

Pityó belelapozott.

- Ez csak az első kötet. Hol a többi?

- Az még nem érkezett a paphoz se.

Magával vitte a könyvet.

Már este volt, mikor hazaérkezett. A zene zengzetei odavertek a kastélyból. A veranda világossága átaranylott a lombokon. S látszott egy-egy férfifej, amint fellökken, eltűnik a zene hullámain. Ott táncolnak. Az öregek bizonyára az ebédlőben ülnek. De hogyan: már vacsora előtt, táncolnak?

Nálok is ezt tárgyalták a vacsorán.

- Odaát vígan vannak, - mondta a nénje.

- Még lehet, - mondta az apja.

- A leány tizenennyolc éves, - mondta az anyja - kezdik mutogatni.

Pityó szívébe belenyilalt ez a szó. Csakugyan: legényembereket is hívtak...

Nem tudott aludni. Fordult jobbra, fordult balra. A mellét malomkőnyi teher nyomta. Júlia vigad, táncol, a kezét ráteszi a táncosa vállára, a táncos ráteszi a kezét a Júlia derekára.

- Mi közöm vele! - nyögte. - Nekem nem kell.

De mintha a mellében is megszólalna egy halk követelődzés:

- Kell, kell! Júlia az én kincsem!

Tíz óra tájban fölkelt: csak úgy ingben, mezítláb kiosont az udvarra.

A zene szólt odaát.

A kerten homály ült. Hold nem világolt, csillag is kevés. A levegő olyan enyhe volt, hogy ingben se fázott.

Ráncolt szemöldökkel nézegetett át a lombokon. Le is guggolt, úgy leszenkedett. Nem látott jól. Felhágott a fűrészbakra. Onnan se látott. Vitte a bakot az eperfa alá. Az eperfán tyúkok háltak. A gally mozdulatára ijedten kirrentettek.

- Pipikéim, pipikéim! - csendesítette őket halkán Pityó.

És szerette volna minden tyúknak kitekerni a nyakát.

- Pipikéim, pipi-pipi...

A tyúkok azonban nagy burranással szálltak le a fáról.

Pityó megrettent. Ha kijönnek a tyúklármára...

Azt fogja mondani: gyanus lármát hallott.

A házból azonban nem lépett ki senki. A tyúkok elmúltak valamerre. Pityó feljebb kapaszkodott.

Nézett át a verandára.

Táncoltak. Még Fülöp is. Csak úgy csosztatva járta az andalgót egy asszonynyal. Derekat ingatta, kezét lengette a nótához.

Haj de magas ez a vendégfogadó...

Aztán előtűnt Júlia is. A salátaszínű krinolin volt rajta, s a könyékig buggyos batiszt-inge, aranyzsinóros kék mellényke. A hajában piros leándervirág. Azt nyarankint mindig viselte. Tavasszal barackvirágot is.

Táncolt.

Ha gyepágyon táncolt volna, alighogy meghajlottak volna könnyűsége alatt a fűszálak.

Ki lehet az, akivel táncol?

Magyarruhas szőke fiatalember. A haja kétfelé libeg, ahogy ugrál. Az arcát nem látni jól, csak a kezét olykor, amint a feje fölé pattint.

Tündér látvány volt a nyári éjben az a kivilágított veranda s benne a könnyű krinolinok lengése, forgása.

Pityó összeszorította a fogát:

- Pokol!

Lebocsátkozott a fáról. Kétszer is belemarkolt valami kenőcsbe. Káromkodott. A kúthoz ment, megmosdott. Az ingét is le kellett vetnie, hogy itt-ott arról is lemossa a tyúkülő nyomait, - már amennyire sötétben lehetett.

Visszatért. Lefeküdt.

Elővette a Jókai-regényt. Olvasott vagy két lapot, aztán megint előlről kezdte. Micsoda unalmas nyomtatvány!

A zene édesen zümmögött.

*

Pityó nem találta helyét.

A gazdasági dolgokat nem szokta, nem is szerette. A faluban senki más úrféle, csak a két pap, két tanító, meg a nótárius. De azok mind koros emberek. Csönkölynél meg nem ülhet örökkön.

Zsebredugta a Jókai-regényt, s az erdőnek indult. Valahol majd leheveredik s elolvassa.

A rekkenő forráság azonban megállította a temetőnél. Néhány lombos fa szinte hívta az árnyékába az arrajárót. A református részen a papné vén búsfüzfája, a katolikus részen a Fülöp-kripta mellett a négy vén túja.

A fűzfát választotta. Annak a hűvösében a fű is alkalmas heverőhely. Odatelepedett és pipára gyújtott.

Csendesség volt ott, csak a szöcskék melankólikus zizegése hallatszott olykor a fű közül. A távolban egy drótosztót kiabált. Ebek csaholása kísérte. Pityó azonban belemélyedt már a Szegény gazdagokba.

Délután három óra lehetett, mikor egyszerre hintónak lágyhangú görrögése hallatszik a falu felől.

Fülöp megyen a városba, - gondolta.

De már akkor, hogy beleízeledett az olvasásba, nem hagyta abba. Csak félfüllel hallotta hogyan dobbognak a lovak egyre közelebb, s egyszercsak megállanak. A temető mellett.

Pityó fölkel. Egy sírra hág. A hintót a temető kapujában látja.

Piros napernyő halad befelé, s a napernyő alatt Júlia.

Virág van nála. Fél karral egy nyaláb gladioluszt, fehér dáliát, és kanna-virágot szorít magához. Fekete, könnyű kabátocska van rajta és fehérbabos kék szoknya. A fején is krétaszínű szalmakalap, feketecsokros, leándervirágos.

Lépeget befelé.

Pityó hirtelenében nem tudta, mit cselekedjen? Eléje menjen? Visszaüljön? Zavarja az áhítatában? Vagy mégis segítsen a virágok vitelében? Vagy a napernyő tartásában?

Amíg így habozott, mint a Buridán számara, a leány megpillantotta. Elmosolyodott:

- Jónapot Berkenye. Itt találkozunk-e a szomorúság helyén? Maga is úgy-e a kis húgára gondolt? Óh az édeske! Milyen virágot hozott neki?

Pityó egész életén át, - ha eszébe jutott Júlia, - mindig ebben a momentumban látta: amint áll a fűzfa mellett, a nyaláb virággal, melegtől és napernyőn átfestődő napfénytől pirosan, nyakának bájos oldalhajlásával, tiszta szép szemének édes-szomorú nézésével.

- Nem hoztam semmilyen, - röstelkedett Pityó. - Nem ide indultam: csak betértem a nap heve elől.

- Óh, hát akkor neki is adunk ebből. Hol a sírja?

- Amott, a Jánosy bírósággal.

S hogy a leány arra indult szégyenkezve követte.

A sír már rég behorpadt, begyöpösödött, fejfája megbarnult, előre dőlt. S nem volt rajta egyéb virág, csak néhány tövigszáradt kékliliom-levél, s egy csenevész kis rozsmaring-bokor.

A leány megállt. Nézett a sírra.

- Vegyen három szál fehér dáliát innen, - mondta, - itt legfelül azt a szépet. Ennek olyan a színe, mint az övé volt...

- Csak egyet, - mondta Pityó. - Egy elég.

- Hát legalább kettőt.

- Egy elég.

- De azt én adom, hát magának ebbe semmi beleszólása. Csak vegyen kettőt, és tűzze oda a fejfá árnyékába.

S elgondolkodva nézett a sírocskára. Egy hosszú fűszálra katicabogár szállt, s a fűszál meghajolt a kis bogár terhe alatt. Mintha az a bogárka is látogatója volna a sírnak.

Tovább indultak.

Júlia a topánkájára pillantott. A bal topánka fűzője meg volt oldódva.

- Jaj, vegye át egy percre ezt a virágot. A napernyőmet is.

- Megkötöm én, - készségeskedett Pityó.

S letérdelt. Úgy érezte, mintha le kellene vennie a kalapját is. Remegő kézzel kötötte meg a cipőszalagot. Fekete selyemszalag volt az. S Pityó abban a percben azt érezte, mintha azt a leányt csupa selyemből alkotta volna az Ég. A lelke is csupa selyem, a nézése is, a hangja is.

- Köszönöm, - mondta Júlia.

Hallgatva lépkedtek a hőtől aszott fűben, a Fülöp-család kriptájához.

Júlia kis vaskulcsot vett ki a zsebéből. Nyújtotta Pityónak.

- Kinyitja úgye?

Pityó készségesen nyitott. Közben látta, hogy egy palack víz van belől. Bizonyára előre odavitte azt az inaska, vagy hogy a csósz szokta odakészíteni.

Pityó künn maradt. Nézte, hogyan helyezi a leány az anyja sírtáblája elé, a nyaláb virágot. Kőveder áll ottan. Kiveszi belőle a hervadt virágokat. Vízet önt bele. S beleállítja a frisseket. Aztán letérdel, keresztet vet. Imádkozik hosszan. Végre megcsókolja a követ. A hervadt virágokat, s a kívülmaradtakat, vagy öt dáliát, hozza. A szeme könnyes.

- No, most zárja be, - mondja mély sóhajtással.

Míg Pityó zár, a leány az öt szál dáliát öt szolgának a sírjára helyezi. Ott a sírköveken van kis mélyedés a virágnak. Oda is tölt vizet.

Az üres palackot visszatéti a rostélyon belől, a sarokba.

Pityó leveri a rostély porát a kezéről, és csodálkozva pillant a leányra.

- Maga nem fél a halottaktól?

- A halottaktól? Nem.

És selymes szemepillái elnyíltak.

- Csodálom. Leányban nagy bátorság az, hogy ide a kriptába... Ha én itt nem vagyok most, csak magában járt volna.

- Magamban.

- Nagy bátorság.

Júlia selyempillái egy percre becsukódtak. Mosolygott.

- Ne mondjon engem bátornak, nem vagyok az. Csak nappal. Mihelyt besötétedett, olyan vagyok, mintha kicseréltek volna. Az éji világ csupa rejtelem.

- Fél?

- Nem mintha félnék. Hanem... (felvonta a vállacskáját és mosolygott.) nem én vagyok én. Kivált mikor holdas az éj. Akkor más a világ. Más a gondolkodásom. Nem tudom, mi az a változás. Akik velem vannak, azok is mások. Mindenki csodálatos, finom. Nem húsból, vérből való. A fák is mások holdfényben. Mintha azok is éreznének és álmodnának. Mindent szeretek és csodálok olyankor. Apámtól is kérdeztem, miért? Azt felelte, hogy nappal csak a földi világot látjuk, hát csak földieknek tudjuk magunkat, de éjjel, mikor kitárul fölöttünk a mindenség világa, érezzük, hogy a Föld is a mindenség része. Nagy érzés. A végtelenség fuvalma az az érzés a lelkünkön.

A napernyője alatt poszméh dőndült egyet, mintha az ő fejét csodálta volna körül, aztán továbbúgott.

Júlia rápillantott, mosolygott. Mintha azt mondaná:

- Íme, a méhtől se félek.

- A hold, - csevegett tovább, - úgy kifordítja a lelket a valójából, mint a zene. Mikor zene szól, másképpen gondolkodunk. Az is a végtelenség világából való: a zene, az akkordok. Kivált a halk zene, amely csak olyan, mint a sóhajtás. Egyszer, hogy a hold szépen világított, megkértem anyámat, hogy zongorázzon. Mink könnymaradtunk apámmal Atillával s néztük a holdat a zongora halk zenéjénél. A legszebb órája volt az életemnek. Mért nem jött át tegnapelőtt?

- Voltak elegendő, - felelte rezdült szívvel Pityó.

- Elegendő, elegendő. Azért maga is elfért volna.

- Táncolt volna velem?

S a leánynak a szemébe nézett.

A lány szinte csodálkozva nézett az arcára.

- Mért ne táncoltam volna magával is? Nem értem, hogy ilyet kérdezhet?

S mosolygott.

A szeme nyugodtan állott Pityó szemén. S mindent lehetett benne sejteni, mint a nyugodt tengerszemben, amelynek a mélye csupa titok.

- Az udvarunkból láttam magát, - szólalt meg a minutányi csend után Pityó. (S a tenyerét a tomporához törölte.) - Ki volt az a fejét hányó, haját libegtető fiatalember, akivel láttam?

A lány pillogva, mosolyogva gondolkodott.

- Szalay Gyula. Hiszen ismeri.

- Nem emlékszem.

- Egyszer évekkel ezelőtt csónakáztunk.

- Az a beteg fiú?

- Az. Nem látta azóta? Ő is most végzett.

- Mi lesz?

- Orvosnövendő. Helyeseltem. Hiszen tudja... Fázom a prókátoroktól.

- És maga férjhez menne orvoshoz?

Júlia elmosolyodott. Vállat vont. A temetőt környező akácokra nézett.

- Ezen még nem gondolkodtam. Pedighát jó hogy emlékeztet a koromra: már nagyleány vagyok. Azt hiszem, ha gondolkodok rajta, az orvosi férjet választom legszívesebben. Dehát ez oly távoli kérdés...

Könnyedén sóhajtott.

Aztán elmosolyodott.

- Micsoda furcsa kérdés!

Körülzsemlélődött:

- Mennyi sír! Falu a faluban. Itt vannak gyermekek, anyák, férjek, öregek. Szép rendben, sorjában...

- Mindörökké.

- Mindörökké!

- Itt végződik az élet.

- Nem. (És csodálkozva nézett Pityóra.) Itt kezdődik.

- Itt kezdődik?

- Az igazi. Mink azt hisszük... A földi élet csak leszálló állomás. Másik kocsira ülünk át. Haladunk tovább... De oly szomorú, hogy egyenkint válunk el... Nem tudhatjuk miért? Vagy hogy odaát is legyen, aki a miénk, aki vár bennünket?

A cipőjére pillantott. Elmosolyodott.

- Megyünk Balatonfüredre. Holnap. Szalayékkal. Most már könnyű odajutni. A tavaszon megindult a vasúti közlekedés arra is. Szántódig. Onnan aztán könnyen átjutni hajón. Sohse jártunk azon a tájon. Lemegyünk az Anna-bálra.

S tovább indult a temető kapuja felé.

- Szalay Gyula is? - kérdezte Pityó nyugtalanul.

A leány megint csodálkozva tekintett reá:

- Az is.

Pityónak úgy rémlett, mintha a szeme pillája különösen rezdült volna a leánynak.

- Az is, - mondta nyugodtan Júlia. - Ott táncolunk csak még igazában. Sajnálhatja, hogy nem lesz ott, mert táncoltam volna magával is.

A kaputól már csak tíz lépésnyire voltak. Kezet nyujtott.

Pityó a két kezébe vette a leány kezét:

- Mondja meg igaz lelkére, Júlia, hogyha én is ott lennék az Anna-bálon, táncolna-e velem annyit, mint övele?

S a szeme szinte lángsugárral állott a leány szemén.

A leány mosolygott, s egy percre behúnyta a szemét. Aztán kinyitotta és mélyen nézett Pityónak a szemébe.

- Maga vallat engem, - szólalt meg pajkosan.

- Nem, - felelte komolyan Pityó - de én csak azért nem mentem át tegnapelőtt, mert attól tartottam...

- Mitől?

- Hogy velem nem táncolna.

És a hangja szomorúan rezgett.

- Nem értem, - felelte elkomolyodva a leány. - Maga tisztességes fiatalember, kitűnően indul az életnek, mért teszi fel rólam, hogy úgy különböztetném meg más fiatalemberektől, ahogy magát az szomorítaná.

A kezét benne felejtette a fiú kezében, s Pityó szinte akaratlanul az ajkához emelte a keztyűtlen kis kezét.

Engedte-e Júlia? Vagy annyira meglepődött, hogy nem volt ideje elvonni a kezét? Csak annyi látszott az arcán, hogy elpirult.

- Köszönöm ezt a nyilatkozatát, - rebegte Pityó.

A leány kisietett a kapun, s a kocsiba ugrott. Pityó ott állt és nézett a hintó után, mígcsak az utolsó porfelleg is el nem szállt a nyomában.

*

- Édesapám, - szólalt meg este Pityó a vacsoránál - azon gondolkodtam ma egész nap, hogy jó lenne talán ha orvos lennék.

Az apja lecsapta a villát az asztalra.

- Tán meghibbant az eszed?

- Éppen nem, - felelte Pityó nyugodtan.

- Node orvos, - szólt a szemét meresztve az anyja is. - Az orvos csak éppen hogy megél. Éjjel is zavarják.

- Az orvos úri koldus! - mondta haragosan az apa.

Pityó vállat vont

- Én nem itt orvoskodnék, hanem Pesten. Ott nem koldus az orvos: a maga hintóján jár, grófok, hercegek fizetik. Ha már az iskolában belémtömték azt az ostoba német nyelvet, legalább haszna fordul: Bécsben tanulhatok. Bécsből jött orvosnak nagy a becse Pesten. Száz forintot is könnyen megkeres egy nap.

A száz forint megfogta az öreg Berkenyét. Tudakozódott másnap magánál az orvosnál is.

- Igaz-e? - hörkent rá az orvos. - Hát tán azt véli maga, hogy Pesten is krajcárokkal fizetik az orvost, mint itten? Ami itt krajcár, az ott arany.

Pityó még aznap kapott pénzt, hogy felmehessen a jelentkezésre Bécsbe.

*

Két forintot kért az apjától. Azzal megjárja Bécset, tudakozódik az egyetemen. S ha talál olcsó kvartélyt, lefoglalozza.

Az apja szótlanul előnyázott két szép százast a bugyellárisából, de mingyárt be is írta a gazdasági jegyzőkönyvébe: *Pista az örökségéből: 200 frt.*

Pityó szinte elsápadt. Bécs vagy Füred? De csak Füred szívta, mint örvény a hajót.

Vagyok olyan legény mint Szalay Gyuszi, - mondotta kemény eltökéléssel. S ha Júlia könnyű ládával kerül is a házhoz, de őmaga is érték. S hátha nem is az adósságok fogyasztják a Fülöp-birtokot? Hátha Fülöp a könyvén fog meggazdagodni? Olyan eszes ember nem vesztegetné az idejét könyvírásra, ha nem tudná bizonyosan, hogy nagy pénzt vet fel vele. Czeisler zsidó, róka: csak azért beszélt, hogy a kastély ne minekünk jusson a leánynyal.

Aztán azon füstölgött a feje: hogyan fog viselkedni a bálban? Táncolni tudott: Pozsonyban volt egy tanítványa, aki lányos családnál lakott. Ott gyakorta táncoltak uzsonna után. Őt is megtanították. Azt is látta a legutóbbi télen: milyen ruhában mennek a bálba. Frakk, cylinder, fehér nyakkendő.

- Elegáns leszek, - mondotta, - oly elegáns, mint akármelyik gróf is.

S ahogy kiszállt Pesten a vonatból, az első kérdése ez volt:

- Ugyan kérem, merre van itt a zsibvásár?

*

Egy kis fogadóban hált meg az Alagút alatt, az Arany-szarvasban, amely belől nem volt éppen valami aranyos. De olcsó volt s onnan már át lehetett lódulnia korán reggel az állomásra.

A vonat reggel 6.45-kor indult és 10.58-kor ért Szántódra. A bál aznap lesz. No csak el ne akadjon valahol a gőzös az úton!

Elámult, mikor a Balatont meglátta.

- Mennyi víz! Ki issza meg ezt a sok vizet? Hogyan nem gondoltak arra, hogy lecsapolják és bevessék!

Azonban, ahogy a tulsó partot mérte a szemével, Júliára gondolt. Talán épp ott áll a parton.

S a szíve sebesebben dobogott.

Szántódon olyanok is szálltak a hajóra, akik Somogyból jöttek. Sok leány és sok mama és sok naponsült képű fiatal ember. Mind magyarruhás somogyi úri család.

Még a hajó elindulása előtt értesültek, hogy a bál vasárnapra halasztódott.

- Gondúhattuk vóna!

Némelyek vissza is fordultak.

- Ráérünk vasárnap is.

Mások a hajón maradtak:

- Már ha ittvagyunk, maradunk.

A *Kisfaludy* halk csobogással indult útnak a Balaton napfényes síkján. Nyugodt volt a víz, csak itt-ott borzongott egy-egy széles foltban, ahol vélhetőleg egy-egy halkaraván utazott a síma vízszin alatt. A hajó lágy kátránybűzt lehelt. A somogyi szépségek napernyővel védték az arcuk fehérségét.

- Nemhiábo hogy pintek van, - kedvetlenkedtek a mamák.

Azok is könnyű színes atillában, bakonyi kanászkalapforma szalmakalapban voltak a krinolinon felül öltözködve. De a kisasszonyok mind csak a karukra vetették az atillájokat, dolmánykájukat, már hogy a hőség miatt, meg hogy a szép színes derekban, buggyos ingvállban pompázhassanak. Az egyik lánynak virág helyett három búzakalász díszítette a haját. Persze nagy érdeklődéssel tudakolódtak a füredi világ iránt.

Füredről utazott egy időske asszonyság az érkező atyafiak elé, az újságolta az ottani híreket.

Karpereces kis *kapozsvári* dáma volt. Sovány, mint a venyige, de mézes beszédű és láthatóképpen boldog, hogy annyian hallgatják. A karpereces kezével gesztikulálva, öntötte az újságokat.

Nemcsak a péntek miatt halasztották el a bált, hanem hogy Mayer vendéglős, - a kutya tutujja meg! - nagy pénzt akar nyerni. Először is az *ántré* harmadfél forint lesz fejenkint. (Általános elképedés.) Másodszor *Szalából* is felgyűlnek a vendégek már péntekre. Azoknak szállás kell. Még a fürdőkádakat is átcsinálják ágyagnak. Az a Mayer egy nyáron akar meggazdagodni! Képzeljétek, egy rostélyosnak az ára harmincöt krajcár önála!

Általános elszörnyülködés.

Pityónak is megnyullad az arca. Az utasok mind a karpereces asszonyság köré csoportosulnak.

- Hát, - szól egy makrapipás, szakálas fiatal ember, - aki mulatni megy, fizessen. Vannak-e színészek, nénémasszony?

Az asszonyságnak megcsavarodik az orra a *nénémasszony* szóra. De azért szívesen válaszol:

- Színészek? Lézenegenek, öcsém. Ha Bizay terel nekik publikumot. Tegnapelőtt, vagy igazis: kedden Reményi hegedült.

Reményi neve mozgolódást keltett. A művész Görgeynek a muzsikusa volt a szabadság-háborúban, s az előbbi évben kapott amnesztiát.

Az asszony legyintett:

- Ne sajnáljátok, hogy nem hallottátok, drága vót az ánré, és mikor javában játszaná a Rákóczit, elpattant a hegedűje húrja. A kárpitot leeresztették. De máma is játszik egy afféle művész. Hogy is híjják... megálljatok... *Mitri* vagy *Ditri*, vagy mi a macska. Jobban mondvá: mi a muszka.

- Muszka? Azt nem hallgatjuk meg!

- De a honvédek javára játszik ám. Aszongya, hogy amit a társai vétettek, ő azt gyógyítja mostan.

A férfiak a fejöket rázták.

A hajó halkan csobogott.

Pityó a tihanyi hegyet és klastromot bámulta, amint a víz tükrében fordítottan is látszott. Oly közelnek tetszett, hogy szeretett volna átkurjantani a híres ekhónak: Éljen a haza!

De aztán megint az asszonyra fordult a figyelme.

- De azért *ollan* bál lesz a, lelkecskéim, hogy nem lesz *párgyo*. Annyi a gróf meg a báró, hogy a császár se lát majd többet a koronázásán.

- Kik mégis?

- Hát hogy a grófokon kezdjem: ott van többek közt Zichy Manó, Eszterházy Pista, Batthyány Gedő, Hunyady János, Teleky Sándor. Nem a vörös, aki Bem ezredese volt: másik. Aztán ott vannak Inkeyék is, meg a felvidékről a Vay bárók. Egy dán gróf is: Holstein. Egy reggel, képzeljétek, magyar ruhában jelenik meg a dán gróf, árvalányhajás kalapban, magyar-címeres nyakkendősen. Hanem Lo-Presty báró (a Lajos) túltett rajta. Az meg lobogós ingben, rojtos gatyában, sarkantyús csizmában pöndült ki a promonádra. Ezüst-pitykés pruszlik vót rajta, meg panyókára vetett zsinóros dolmány.

- Hát dámák? - tudakolták a nők.

- Tele van velük a fürdő. Maga Eszterházy négy dámával jött. Ott a felesége: Szerafin grófné, a két leánya: Szerafin meg Özsénia konteszek. Eszterházy Sarolta is ott van. És egy nagy szépség: Somsics Riza. Az is grófkisasszony. Az mindeniteket lever a bálban. Nem, téged Naca nem, ne szontyolódj el.

Nevettek.

A hajó egyenletes csobogással közeledett Balatonfüredhez. A házak már tiszta képben fehérlettek elő a zöld part fölött. S nagyobbultak a hajó közeledésével: a nagy Horváth-ház, a fürdőház, a görögstílusú templomocska.

A déli parton, a Baricska-dűlőn, egy táborkocsi, csupa szalai kocsi és hintó. Az is mind az Anna-bálra gyűlt fel.

S a parton a hajóhid körül tulipánkertként sokadozott a krinolinós női közönség. A hajóra vártak.

Pityó szíve versenyt dohogott a hajógéppel: ha ott áll köztük Júlia...

A parti vízben mindenfelé emberfejek és meztelen féltetek nyüzsögtek. Fönt a fürdőház alatt szalmakalapos fürdőzők, lent a Baricska-dűlő alatt kalaptalanok: bizonyára a felsereglett kocsisok meg a falubeli gyerekek. A víz képe olyan volt, mint a milyen a Vörös-tenger képe lehetett, amikor a fáraó hada kepickélt a hullámaiban.

Mert a hajó nagyhosszú hullámot vert a part mellett. Egyszerre elnémultan kanyarodott a hosszú kikötőhídhöz. Ott megint csobogott, megint elhallgatott, dökkent, lökkent, himbálódzott, végre megnyugodott.

Az utasok sora nagy tolongva, sietve dübögött a hídon a part felé.

Pityó hátramaradt.

A szállás kérdése őt is nyugtalanította, de méginkább a nagy kopott táska, amelylyel utazott. Afféle régi nagy szőrbugyelláris volt az, lakatra járó, éppen nem úri kézbe való készség.

Legutolsónak hagyta el a hajót, s fürkésző szemmel nézett a parti közönségre. Nem, Fülöpék nem láthatók sehol. De hátha beljebb?

- Szállás ha tetszik, - söndörgött az utasok körül néhány alkalmi vendéglős. - Bent már csak fürdőszobákban adnak szállást.

Annál jobb, - gondolta Pityó, - a fürdőszobából csinált vendégszoba bizonyára olcsóbb. Neki Júlia közelében kell maradnia.

Félóra mulva mosdottan, keféltén, beretválkozottan jelent meg a platánfák alatt. Hölgyek helyett azonban csak futosó gyerekek, cilinderkalapos csendes zsidók és néhány pipázó színész a színház mellett a kávéházi székeken.

Pityó megbámulta a görögstílusú színházat és nagybetűs homlokiratát:

Hazafiság a nemzetiségnek!

Megbámulta a Mayer-vendéglőt, kávéházat, Eszterházy-vendéglőt, kútat, patikát, a kőből faragott, Kisfaludy-karikatúrát. Aztán a fürdőből hazaszállongó vizeshajú vendégekre szemlélődött.

Fülöpék csak nem kerülnek elő!

Az idő már délfelé jár.

Pityó visszatér a színházhoz. Újra bámulja a hat szép oszlopot, amely alatt két színész pipál és diskurál. A Mayer-vendéglőből halillatok terjengenek.

A színház falán nagy plakát s a plakáton nagy betűk:

A toll hatalma.

Más nagy betűk:

Felekiné Munkácsy Flóra.

S az apróbb betűk elmondják, hogy ma pénteken műkedvelői játékban kerül színre, a szabadság harcaiban megnyomorodott honvédek javára *A toll hatalma*, egyfelvonásos vígjáték. Felekiné abban fog ragyogni. De ragyognak mellette mások is: lelkes vendégkisasszonyok szavalnak és dalolnak. *Dimitrieff* orosz hegedűművész úr is díjtalanul vállalkozott, hogy a hazafias ünnepben szerepel. Holnap rendes színházi játék: *Bánk bán*.

Magyarruhás cigánycsoport közeledett s fordult be a Mayer-vendéglő kapuja alatt. A plakáton azok neve is olvasható volt: *Erdélyi Náci* hírneves szegedi zenekara.

Vékonyhangú harang szava jelentette a delet.

Pityó meggondolkodott. A harmincöt krajcáros rostélyos... Ha Júlia most kerül elő, talán neki is ott kell ebédelnie. Nem: ebéd után is visszatérhet.

S elballagott onnan a Baricska felé, ahol a kocsitábort a hajóról látta. Útközben boltot pillantott meg: zsemlyét és sajtot vett benne. Valami megtakarul az útiköltségből.

Azonban Júliát ebédután is hiába leste a Mayer-vendéglőből hazaszállongó fürdőnép között.

Hol lehet?

Hátha el se jött? Lehet, hogy a beszélgetésük óta megváltozott a szándékuk s Füred helyett máshova fordították a kocsirudat.

No a kutya gyertyáját! Kútba esett a pénz! A frakk, a drága utazás! „Nem *hiábo* hogy *pintek* van!”

S egyre zajlóbb szívvel ödöngött a forróságban a fák alatt. Még a teremből kihangzó zene sem érdekelte. Csak mikor a gordonkás kapta át a nóta vezetését: *Ne haragudj édes rózsám sokáig...* akkor fülelt kissé. A gordonka még a faleveleket is remegtetően vitte tovább: *Tiéd vagyok, tiéd leszek koporsóm bezártáig.*

Jó-jó, tiéd leszek, de hol vagy, hogy tiéd lehessenek?

Bizony hiába kereste.

Délután is, este is hiába lődörgött és szemlélődött a tarka vendégseregben: csupa idegen arc.

Elkeseredett. Korán nyugvóra tért. A vánkosit keménynek és nyirkosnak tapintotta. Tiszta vánkosi volt, de nem száradt meg jól a durva párnahéj, vagy hogy ott nedvesült el, - eszébe se jutott, hogy szóljon valakinek, - pénzbe kerül az ilyesmi. Fogta inkább a táskáját, beborította a törülközővel, és azt tette a feje alá.

Az ablakát tártan hagyta. A színházból behallatszott hozzá a taps, az ének. Még a játékot befejező Rákóczi-indulót is hallotta. Később tánczene zendült: egy Pozsonyból ismert cependli zenéje. A bálra korábban gyűlt lányok táncoltak valahol, bizonyára a Mayer-vendéglő kisebbik termében.

Reggel ismét a zene ébresztette fel. Már hat órakor megzendült a Rákóczi-induló a forrás mellett.

A Rákóczi akkor igen divatozott: kezdő is, záró is mindig az volt a zenében. A fürdővendégek azzal feküdtek, azzal keltek. Még a füredi rigók is kedvel próbálgatták egy-egy cifráját.

Még nem volt hét óra, mikor kilépett. A tér máris tele volt sétáló hölgyekkel. Csupa magyar dolmányka, magyar atillácska a hölgyeken, s a fejükön sastollas kalpag, vagy magasszélű bakonyi kalap, többnyire árvalányhajas. Nemzetiszín kokárda mindenkinek a mellén. A férfiak atilláján rózsányi, a hölgyeken nagyobb, lebegő pántlikás. Egy hölgyön köpenyegül könnyű fehér szűr volt, idealizált parasztszűr. Furcsán simult a nefelejcsszerű krinolinra, de láthatóképpen tetszett. Mindenki megfordult, hogy bámulhassa.

És a férfiak is könnyű atillában, kazinciban, árvalányhajas kanászkalapban, a kezükben fókos. Cilinderes bécsi-ruha ritkán tűnt fel imitt-amott. Még a zsidók közt is sok volt, aki zsinóros atillában itta a savót.

A savó-kúrának nagy divatja volt Füreden. Tüdőbajon csak a savó segít, meg a jó Isten.

Pityó búsan ténfergett a vidám sétálók között. Délfelé már ő is a hajóhídhöz állt és leste a Kisfaludy-gőzös utasait. Rózsa-krinolin, viola-krinolin, liliom-krinolin, - csak Júlia nem kerül elő.

Délután is ahogy ott állt a hajóhídnál a várakozók között, bús szemmel nézte az utolsó csoportot, amely a hajóhídra lépett. S akkor egy hang a közelében villámütésként rezzent rajta végig.

- Mi történhetett velök?

Pityó odapillant, és szinte megroggyan: Fülöpnét látja és Júliát.

A két hölgy is meglepődött, hogy odafordult. De valami aggodalom látszott az arcukon.

- Hogy kerül ide, Berkenye? - kérdezte az asszony, mikor Pityó kezét csókolt neki.

S tekintett az asszony ismét a hajóra.

- Szalayékat nem látta? - kérdezte a leány.

Pityót szíven szúrta ez a kérdés. De azért készségesen felelt:

- Nem láttam őket, pedig már tegnap óta itt vagyok.

A két hölgy aggodalommal nézett egymásra.

- Akkor nem tudom hogy leszünk? - tünődött a leány. - Sohse jártunk ezen a tájon. Csupa pesti és dunántúli nép, csupa ismeretlen család.

- Szalayék biztattak, hogy összeismerkedtetnek bennünket, - mondta az asszony. - Mi történhetett velök? Csak nem ütötte meg Idát a guta? Mindig mondtam, hogy koplaljon.

- Talán holnap jönnek meg? - vélekedett Pityó.

S alig bírta titkolni az örömét.

- Holnap? - szörnyülködött Júlia. - De holnap van a bál! Node legalább lesz egy táncosom.

És hálásan pillantott Pityóra.

Engedték, hogy Pityó hozzájuk csatlakozzon. Elmondták, hogy tegnapelőtt érkeztek, de bekocsiztak Veszprémbe s ott töltötték az éjszakát is.

Mért jártak Veszprémbe? nem mondták. Lehet, hogy ismerőst látogattak meg ott, lehet hogy csak a ruhájokat egészítették ki valami hiányzó résszel. Még nem volt arra idejük, hogy ismerkedjenek, s így Pityó éppen nem volt nekik alkalmatlan.

Uzsonnára mentek. Vagy kétszáz vendég ült már akkor a kávéházi asztaloknál a fák alatt. Vidáman zajgó úri sokaság.

Pityó elújságolta, amiket hallott, hogy micsoda grófok és bárók lesznek a bálon. Továbbá hogy egy fiatal zsidó: Weiss Samu nevű veszprémi boltos vagy tíz napja belefűlt a Balatonba. Reggel történt az uszoda mellett. Az arácsi halászokat csak délben lehetett előkeríteni. Megkanyarodtak a legnagyobbik hálával, s vonták is a terhét, de Samu helyett félmázsa halat fogtak. Csak délután két órakor találták meg a szerencsétlen Samut az uszoda egyik cölöpe mellett.

Elmondták volna a Reményi rákóciját is, de azt már hallották a hölgyek.

Egy erős recsegő hang vált elő a kávézók halk beszélgetéséből.

- Hölgyek és urak: kinek nincs még jegye a mai Bánk bánra? Sajnálám, ha valakinek nem jutna. Micsoda Peturunk van: Oroszlán!

Erősen kiviaszkolt fekete bajszú úr volt, nagyfejű és piros-barna képű. Dombos hasán elegáns atilla feszült csak egy alsó gombbal begomboltan, bizonyára azért, hogy a fehér selyem-mellény kitessék. Fekete szemöldöke is mintha kínai tussal volna festve a homlokára. Sorra járta az asztalokat, mögötte egy beretvált képű, mosolygó vén színész osztogatta a jegyeket.

- Oroszlán! - ismételte az öregúr. - De nem ez itt mögöttem. Ez csak macska.

Nevettek. Maga a színész is.

- No gavallér öcsém! - reccsent a festett úr barátságos arccal Pityóra is.

S egyben kalapot emelintett a hölgyeknek:

- Bizay vagyok. Páholy már sajnálatunkra nincsen.

Pityó szinte belesápadt, hogy az erszénye ellen ekkora ágyúval intéznek ostromot.

- Hova parancsolják hogy megváltsam a jegyet? - kérdezte mégis az asszonyt fanyalan.

- Csak a magáét fizesse Pityó, - mondta Fülöpné.

S akkor már neki is a kezében volt az erszénye.

*

Pityó alkonyatkor a színház előtt várta, míg átöltözködnek.

A füredi hölgyek ötször is öltözködtek napjában, s a hajukat is legalább kétszer változtatták.

Az oszlop alatt kokárdát és magyar címerkét árult egy asszony. Kedve lett volna venni egyet, de máris nagy a költség, a frakk, az utazás, a színházjegy, a szállás, s holnap még a bál: 2 frt. 50 kr. Fürdővendéglősök: nyári haramiák!

Nem vett kokárdát, se címert: Bécsben úgyse viselhetné.

Végre megjelentek a hölgyek: Fülöpné könnyű bordószínű köpönyegben, Júlia fehérben. A köpönyeg alól kilátszott a magyaros rózsaszín derék. Kokárda rajta. Fülöpnén is. Júlia haja tele volt rózsával.

A negyedik sorban kaptak helyet. Pityó szeretett volna úgy ülni, hogy Júlia mellé jusson, de a mama előrebocsátotta a leányt a belső helyre, s Pityó így a mama mellé jutott.

A színház persze tele volt, csak a páholyokban ültek kevesen. Füllentett-e a *nemzet bárója*, hogy a páholyjegyek elkeltek? Vagy hogy csakugyan elkeltek, de akik megvették, nem jöttek el?

Pityó hallotta is délelőtt, amint egy társaság arról beszélt, hogy a színtársulat gyenge.

De hát akik ott ültek azon az estén, nem gyöngéllették. Pétört vagyis ahogy ők mondták *Peturt* egy jótorkú színész játszotta. A szerepének egy-egy tüzes mondatát szinte kivette és a közönség felé sistergette.

..... Tulajdonunkat el-
Vevé odaadta a házájabeli
Cinkosinak s kihúzta a szegény
Magyarnak a kezéből a kenyért...

Elszedte hivataljainkat...

Szinte robbantó erejűek voltak az ilyen kifelé vetett mondatok. A közönség viharosan tapsolt. Hát még mikor a fejét ingatva nyögte:

*Kiholtak szabadítóid óh
Te vasra vert hazám!...*

Hát még a felvonás végén, mikor elmélyült hangon sóhajtotta:

Aludj mohón kilobbant hazafiság!...

Szép est volt. A dörgő mondatokban csupa rejtett vonatkozás, mint az elvonuló viharfelhőkben ki-kilobbanó villám.

A játék persze a Szózat eléneklésével végződött. S mindenki úgy érezte, mintha egy fokkal előbbre hengerült volna a haza jósorsa.

Künn enyhe holdas-csillagos nyári est.

A publikum künn telepedett a vacsorához, s hallgatta a fiatal Erdélyi Nácinak a magyar nótáit.

- Ne menjünk még be anyácskám, - mondta Júlia a vacsora után. - Sétáljunk egyet: nézzük meg a Balatont.

- Jó, - felelte az asszony, - de melegebb köpönyeget vegyünk fel. Berkenye megvár idelent bennünket.

S az Eszterházy vendéglőhöz mentek, ahol a szállásuk volt. Néhány perc múlva visszatértek.

- Kissé később kelünk majd, - mondta Júlia, - de annélkül nem hagyhatjuk itt Füredet, hogy a Balaton éjjeli képét ne lássuk.

Az anyja karjába öltekezett. A hangja álmadozó volt. Érezni lehetett, hogy még a színházi gyönyörködés mámora van rajta, s a cigányzene melódiáiból többet ivott, mint a pohárka jó badacsonyiból, melyet a füredi savanyúvízzel együtt kóstolgattak.

- Mit álmodik Árpádka? - sóhajtott az asszony. - Mégis bánom, hogy el nem hoztam. Apa nem vigyázhat rá napestig.

- Árpád boldog, hogy apával hálhat, - felelte Júlia. - Ezen az áron akármikor is elbocsátana bennünket.

S összébb vonta magán a köpönyegét.

Pityó a balján lépkedett. Pillanatra se fordult meg az elméjében, hogy a mamának a másik oldalán volna a helye. A mamák megértik és megbocsájtják az ilyen feledékenységet. A lányok meg...

S Júliának talán jól is esett, hogy legalább egy szívnek a hódolatát érezte maga mellett.

Leérkeztek a partra.

- Óh beh gyönyörű! - szólt csaknem kiáltva Júlia.

A Balaton tiszta nagy tükörében a holdnak rezgő aranyoszlopa tündöklött, s körülötte az ezüstös csillagocskák szétszórt milliói rengedeztek.

Fülöpné is ámuldozott:

- Lásd ezért is érdemes volt eljönnünk, hogy ezt lássuk.

Hosszan sétáltak a parton.

A levegő enyhe volt és a Balaton vízárával teljes. A zene halkán is odahallatszott hozzájuk. Egyszer meg hogy a pikula vitte a nótát, annak a szava szinte áthangzott a Balatonon Siófokra is:

Te vagy, te vagy barna kis lány

Pityó szíve remegett. Rá-rápillantott Júliára.

A leány álmadozó arccal sétált mellette.

- Ülünk le, - mondta Fülöpné. - Elfáradtam.

S leültek egy padra a holdfényben.

Hallgatták a zenét (*Fütyül a szél...*) és méláztak a Balatonra.

A vízből itt-ott egy tenyérnyi ezüstlap csappant fel.

- Halak - mondta Júlia. - S én egyre várom, hogy egy leányfejű hal vetődik fel a vízből.

Édes borzongással nézett a tóra.

A parti úton lépések közeledtek. A fák sötétjéből egy parasztleány és egy leány vált elő. Egybeölelkezetten andalogtak el előttük, és felkanyarodtak a zene felé.

- Mi történhetett Szalayékkal? - szólalt meg Fülöpné.

- Lekéstek a gőzkocsiról, - felelt Júlia bágyadtan, mintha álmában beszélne.

A hold feljebb emelkedett. A holdas csillagos tó, - mintha páholyban ülnének - a világminőség közepén s lefelé is látnák az égi fényekkel csillagzó végtelenséget.

Egy denevér hangtalanul illant el előttük, meg visszatért, bukfencet vetett a levegőben, meg elmúlt, mintha egy nagy virágnak az árnyéka játszana a holdfényben.

Fülöpné ásított.

- Bemenjünk? - kérdezte Júlia. - Úgy se tudnánk a zenétől aludni. És itt oly szép! Azt vélem, hogy egyszercsak előbukkannak a vízből a Balaton tündérei és táncolnak a holdvilágos parton.

- Ha ez a nádas itt nem volna, - mondta Pityó.

- Dehiszen az szépíti meg a vizet, - vetette ellene álmadozó hangon Júlia. - Amelyik víznek kopár a partja, olyan mint a rámatlan kép. S mikor a hold kél a somogyi oldalon, olyan szép a nádason át... Itt ültünk az érkezésünk estéjén is és néztük.

A bal keze a padon fehérlett. Pityó melléje eresztette a maga kezét, s ahogy, - mintha véletlenül történne, - hozzáért a kisujja a leány kisujjához, úgy érezte, mintha valami édes mágnesáramlat járná át a testét.

- Ha itt laknánk, - folytatta álmadozva a leány, - minden csillagos estén lejönnék ide, és nézném ezt a gyönyörű tavat. A gyermekkori mesék levegőjében érezném magamat. A Balaton az Isten költeménye.

- Mint maga, - mondta oly halkán Pityó, hogy csak Júlia hallhatta.

És szinte akaratlan mozdulattal rátette a kezét a Júlia kezére.

A leány nem vonta el a kezét. Talán meglepte a Pityó mondása. Talán bágyadt volt a nap fáradalmaitól, mámoros a zenétől. Talán nem is ügyelt a mozdulatra. Talán... talán... Ki tudná hogyan gondolkodik olykor a leány?

S ültek szótlanul.

A zene hangzott, átszállt a fákon, a nádason a víztükörrre. S mintha a zenétől reszketne a víz tükrén a hold is és körülötte a csillagok.

Valami bogár bűgött el a homályban mögöttük, mintha beledalolna a zenébe.

Pityónak még mindig rajta volt a keze, a Júlia puha meleg kezecskéjén. S nézte a leányt a holdfénynél. Az a rózsapártás szép fej, a barna köpönyegből kiemelkedő szép leányarc... Mintha a Balatonnak egy tündére ülne mellette.

A zene elcsendesült egy percre, s más dalba váltódott. Ismét megszűnt.

A tájra hallgatás telepedett. A vízből felcsobbant olykor egy-egy hal.

A mama halkán horkantott.

- Mily szép maga! - susogta Pityó. - Álmomban se láttam soha olyan szépséget, mint maga.

S a két kezébe vette Júlia kezét. Megsimogatta, mint valami madárkát.

- Tudja mért jöttem ide? - susogott tovább. - Tudja? Bizonyosan tudja. Otthon azt vélik: Bécsben járok. Kirakodtam, hogy orvos leszek. Miért leszek orvos? Tudja? Bizonyosan tudja. Orvos leszek. S ha maga azt mondta volna: Legszebb pálya a katonai, - katona lennék. Ha azt mondaná: Legszebb pálya a sintérség, - sintér lennék. S ha maga már gyermekkoromban azt mondta volna: Legszebb, ha valaki olvasni se tud, engem rá nem lehetett volna hajtani az ábécére. Mert már akkor, már akkor...

Ajkához emelte a Júlia kezét, és csókolta, csókolta.

- A maga akarata az én akaratom, Júlia. Maga az én napvilágom. Maga az én világmindenségemnek a centruma, maga az én örökkévalóságom!

A szó úgy ömlött belőle, mint a láva. A testét remegések járták át. Oly közel vonult Júliához, hogy a válla a vállát érte, szinte hozzátapadt, szinte beleolvadt, belesemisült. A leány kezét hol az ajkához szorította, hol a szívéhez.

- Minden dobbanása a magáé.

A leány egy szót se szólt.

A mama mellre lógó fejjel aludt.

A hold egyre följebb emelkedett a csillagok mezején.

A zene újra megszólalt:

A virágnak megtiltani nem lehet...

A dallamot a gordonkás vezette s a mély hang édes bűbájával áradt szét az éjben.

Júlia édes elbágyadással hajtotta a fejét Pityónak a vállára.

*

Pityó későn ébredt másnap.

Az idő már kilenc felé járt. Azonban Pityó nem mozdult.

Eszmélkedett: álmodta-e a bűvös éjet?

Nem, nem álmodta.

Júlia valósággal mellette ült az éjjel s a vállára hajolt, s ő megcsókolta az arcát, az ajkát is. És a szívük remegett, mint a víztükr. Mint a gordonka húrja, mely boldogságról zenélt a nyári éjnek.

Pityó édes szavakat sóhajtott. Júlia is megszólalt, mint az álmában pityegő madárka.

- Mért nem tart ez az éj örökké! a hold, a zene, a csillogó Balaton...

Az éj talán meg is tette volna, hogy örökké úgy marad, azonban az örökkévalóság még se tarthatott tovább egy óránál. A mama ugyanis nagyot horkintott s egyúttal megébredt.

Mikorra megnyitotta a szemepilláit s megismerte, hogy hol van? és miért? mikorra maga mellé is nézett, Júlia már egyenesen ült, s Pityó is illő távolságból bámulta a Balatont. Hallgattak.

- Hűvös az éj, - mondta akkor nagy ásításban a mama, hogy az állkapcsa ropogott belé. - Te nem fázol? Gyerünk be, hiszen megnáthásodunk.

Mindez valóság volt és nem álom.

Pityó mégis húnyt szemmel maradt az ágyában, hogy még egyszer átérezze annak a tündérórának minden minutáját.

Azonban jöttek-mentek a folyosón. Ajtók durrogtak, csizmák kopogtak. Nyers reggeli hangok hallatszottak.

- Kávét eszünk? - nyafogott egy gyerek hang.

- Tejet, - felelte egy rideg női hang, - kávé nem való gyereknek.

Másik női hang

- A negyvenhármast söpörheti Mari.

Az élet prózája átvette ismét az uralmát a világon.

Pityó nagyot nyujtódzkodott, aztán az órájára nézett.

Mingyárt tíz óra.

Hamarosan felöltözködött és lesietett.

Nézegetett mindenfelé. De csak ismeretlen sétálókat látott a platánok alatt.

Majd csak előkerülnek. Addig reggelizzünk.

Farkas-éhséggel kanalizta a kávéját. De zsemlyét csak egyet fogyasztott hozzá. Hiszen két óra múlva dél lesz.

S lesietett a partra. Az érzése vonta oda, hogy ott keresse Júliát a padon.

A part is tele volt sétálóval, a vízben sok fürdő, úszkáló. Tihany felé három négy csónak halad.

Az egyik csónakban piros napernyő virít.

Pityó szíve meglükken:

Júlia?

Lenn még ringott a vizen egynehány üres csónak. Révészek ültek benn várakozón. Pityó lesietett. Kérdezősködött:

- Hova mennek azok a csónakok?

- Tihanyba.
- Azzal a piros napernyős hölgygel egy szemüveges szőke asszonyság ül-e a csónakon?
- Az.
- Mennyiért visznek át Tihanyba?
- Egy forintért.
- Forintért? Ilyen semmi útra? Adok ötven krajcárt.
- Egy forint volt az mindig.
- Adok hetvenet. Hiszen amíg itt beszél, átlódít. No adok nyolcvanat.
- Még kilencvenkilenc krajcáron se ifiúr.

Pityó boszankodott.

Azonban az alkudozást egy társaság érkezése szakította félbe. Négyen voltak, s Bizay is köztük.

Pityó köszönt neki.

- Szervusz öcsém. No ott vótál tegnap?
- Ott, - felelte boldogan Pityó, hogy Bizay ismerősének tekinti.

Azok is csónakba léptek. Nem kérdeztek semmit. Csak épp ennyit mondtak:

- Tihanyba.

Pityó Tihanyra nézett.

A híres hegy csak madárröptényi távolság. Hiszen ha nekilódul, hamarabb odaér, mint azok a csónakon, vagy legalább is akkorra.

S még örült is, hogy megmarad a forint a zsebében.

Mingyárt meg is indult. Panyókára vetette a kabátját és nagy lépésekkel igyekezett a parton Tihanynak.

Az út csakhamar eltért a parttól, dehát a tihanyi templom mindig látszik. Micsoda tréfa lesz, ha ő fogadja Júliát a parton, ő segíti ki a csónakból! Vagy ha már ottvannak, mögéjük kerül s valamelyik bokorból szerelmesen kiált a visszhangnak:

- Jú-hú-ú-lia!

S igyekezett.

Azt vélte: félóra alatt odaér, de mióta igyekszik már, s a templomos hegyfok csakannyira látszik, mint mikor a füredi partról nézte.

Levetette a mellényét is. Azt is a vállára csapta.

S igyekezett. Ment-ment, marsolt.

Az ég felhős volt. Falevél se mozdult. A Balaton fényes nagy tükörén hosszú füstkígyóval vonult a *Kisfaludi* a Füredi révbe.

Marsolt.

A tájat álló meleg fülesztette. Ha az égen is volna ablak, könyörögne, hogy nyitassa meg az Úr: hadd szellőzzék kissé a Balaton vidéke. A gőzhajó sípolt a távolban. Tehát most köt be.

Marsolt.

A tihanyi hegyet minthacsak láthatatlan kezek vinnék odább meg odább.

Megnézte az óráját: Félóra mulva dél. Már abból semmi se lesz, hogy ő fogadja Júliát a parton. Dehát úgy se fordulnak azok mingyárt vissza. Megnézik a templomot s benne a király-sírt, megszólaltatják a visszhangot stb. stb.

Közben persze azon is járt az esze, hogy mit szólnak otthon Júliára? Az anyja zsörtölődni fog, de végre is rá lehet hajlítani. De az apja! Tán botot is ragad... Jobb lenne ha megírná, s Füreden várna meg a választ.

Az ügy fölötte aggodalmasnak látszott. Még a nénje szavát is hallotta:

- Mit akarsz avval a kis fityfirittyel?

S az anyja szava:

- Megmaszlagolták: lecsalták Füredre...

Az apja szava:

- De a hét csillagát...

Mármost mindegy akármit beszélnek. Orvos lesz, jól fizetik. Majd csak megkeresi a leány móríngját is. Örökölhét is a leány valamelyik távoli rokonától. Dehát ha nem örökölné is, ha oly szegény volna is, mint a rektorné, Júlia nélkül élni nem lehet! Sehogy se lehet! Megverhetik, kilökhetik, de Júliát nem lökhetik ki a szívéből.

Egy vörös-fehér tarka kutya loholt a legelőn s úton át a víz felé. A nyelvét hosszan lógatva ment át előtte vagy harminc lépésnyire az úton.

Pityó követ kapott fel, s oldalba sujtotta.

A kutya megnyikkant, s futtában visszatekintett.

Valahol delet harangoznak, valahol távolacskán.

Megnézi az óráját: csakugyan dél.

Tihany csakannyira van.

- No az ördögök játszanak velem!

Arra gondolt, hogy visszatér. Dehát ebédre már úgyse érne vissza. Júlia is bizonyosan ott ebédel Tihanyban. Valami csárda van ott bizonyosan, halászcárda. Nem is lehet más. Ott fogja őket találni az ebédnél.

A felhők eloszlottak már akkor, s a kánikulai nap pokoli tűzzel sütött a murvaporos útra. Itt-ott vándor hangyák fekete vonala. Fecskék szállongása a föld színe fölött.

Pityó levetette a csizmáját is, azt is a vállára vetette.

- No hogy sülyedjen el az a Tihany a Balatonba!

Délután két óra volt, mikorra odaért.

*

Hát bizony nem talált ott már senkit a füredi vendégek közül.

Bement a kocsmába és tojásrántottát kért. Más senki nem volt ott. A hűvös szoba, a hosszú pad... gondolta, alszik egyet a nagy fáradtságra.

S vánkost kért.

Délután öt óra volt, mikorra fölébredt.

- Tyű a tagadóját: elkések a bálból!

S lódult haza.

Csaknem nyolc óra volt, mikorra nagyfáradtan, izzadtan a szállására ért. Nem is vacsorázott, csak hamarosan megmosdott, megborotválkozott s húzta ki a frakkot a táskából.

No azon ugyan elbámult. Mikor szétbontotta, olyan gyűrött volt az a frakk, mintha rajta ült volna Budától Siófokig. A nadrágját, mellényét is előrántotta. Az még olyan volt, mintha Siófoktól ült volna rajta Budáig.

Szívta a fogát. Vakaródzott, káromkodott.

Végre is az asszonyra gondolt, aki a szobát adta. Benyargalta érte a házat. Tíz szobába is benyitott míg végre ráakadt.

S van angyal-segítőnk! - az asszony éppen meleg vasalóval sietett egy szoba felé.

Pityó elfogta.

- Vasalja ki a ruhámat az Isten szerelméért, - esdett neki, - vasalja ki, de mingyárt. Megfizetem a fáradságát, megfizetem.

- Jaj, nem érek rá!

- De erre muszáj!

- Eresszen ifjúrám!

- Dehogy eresztem!

- Férfiruhát nem tudok vasalni!

- Hát akkor ide azt a vasat!

S elkapta a vasat az asszony kezéből, galoppban vitte a kamarájába.

Az asszony dohogva utána.

Pityó előkapta a frakkját: a padlóra terítette. Nyomkodta, húzgálta rajta a vasat összevissza.

- Jaj, nem így, nem úgy! - sikongott az asszony, - mind összeégeti!

Pityó átengedte a vasat, de egyben az ajtóhoz is állt, nehogy az asszony megszökjön.

Az asszony meglocsolta nagysebtén a törülközőt, s ráborította a frakkra. Megcsúsztatva rajta a vasat úgy-ahogy. A nadrágon is úgy-ahogy, a mellényen is úgy-ahogy, s végre elkészült... úgy-ahogy.

Mikor Pityó belépett a bálterembe, mégcsak a rendezők lézengtek ott. A cimbalmos a sarokban a cimbalmát hangolta.

A teremben még a súrolás szaga uralkodott, s az a lúg és fa egybekeveredett szaga sehogysem egyezett a lépcsőt és folyosót gazdagon szegélyező cserepes virágok illatával.

Pityó látta, hogy korán érkezett. Csupa férfi s csupa magyar ruha.

Vidéki emberek lehetnek! - vélekedett megvetően, - nem ismerik a városi bálok eleganciáját.

S feszült mellel, hegyesen sétált körül, mintha nem is Pozsonyból, hanem Párisból hozta volna az eleganciáját.

Közben persze az ajtóra pillantgatott: jön-e már a többi *komilfó* úr is?

De csupa magyarruhás fiatal ember lejtett be az ajtón.

S minden szem órá fordult. Mint valami csodára.

Megint érkeztek: atillás, rojtos topános vagy könnyű-csizmás fiatalok. Bizay báró is besétált. Az arca még pirosabb volt, mint szokott lenni. De az se öltött frakkot. Lehet, hogy csak benézett.

A rendezőkkel beszélget. Az is megcsodálja őt.

Megint beszélget.

Pityó várja, hogy beljebb lép. Már előre készíti a mosolygását és köszöntését.

Bizay csakugyan beljebb lép és rászól:

- Hé kellner vasz vollnz szí hí?

Pityó elvörösödött. Tegnap *gavalléröcsém*, most meg *kellner*. Hogy nézhetik őt kellnernek?

- Nem vagyok kellner, - felel végre sértődötten. - A jegyemet leadtam az ajtóban.

Bizay a rendezőre néz:

- Jegye van. Hát minek adtatok?

- Pardon, - mondja a rendező.

S visszalépett a társaihoz.

Bizay kiment.

Pityó elfűlten folytatja a sétáját. De már nem olyan feszes. A kegyelmit annak a pesti zsib-árúsnak: bizonyosan pincér-frakkot szózott reá!

Aggodalmasan látja, hogy a rendezők még mindig susognak s rá-rátekintenek.

S egyre többül a magyar ruha. Dali szép legények pompáznak szebbnél szebb atlasz-atillákban, könnyű kénszín sárga csizmában, aranyrojtos sárga topánban. Valamennyi mellén nemzeti színű kokárda virít, a nyakkendőjén meg kis magyar címer...

S valahány belép, mindnek öbele ütközik a tekintete.

Pityón már ég a frakk.

Egyre vörösebben és aggodalmasabban tekintet az ajtóra: hacsak egy frakkot is látna még!...

Már hölgyek is libegnek be, lenge krinolinszoknyás, virágos vagy aranypártás hölgyek, gyöngyfűzős magyar derékban. Azok mellén is nemzetiszín kokárda. S kísérik őket új meg új magyar ruhás fiatalok.

Női ruhák illata terjeng a levegőben.

A zene megzendül.

Pityó úgy érzi, mintha lángolna rajt a frakk, a cipő, a hóna alatt a klakk. Már a haldokló aggodalmas szemével mered a beözönlőkre.

- Csak egy frakkosat is teremts ide jószágos Istenem! Jaj, ha Júlia belép!... Ha előtte szól rá valaki: *kellner*!

Megértette már, hogy Füred nem Pozsony, hogy frakkra nem lehet nemzetiszínű kokárdát tűznie. Hogy ő az a mesebeli kutya az Olimpuson.

Nem bírta ki tovább! Kifurakodott az érkezők csoportján, - osont a lakására.

Sírt dühében.

Otthon a gyönyörű magyar ruhája, az ünnepi szép meggyszín atilla, piros csizma hozzá, szép pántlikás kalap. S eszébe se jutott, hogy elhozza!

Azt hitte szétreped a feje!

Lehányta magáról az átkozott frakkot, lakkcipőt. Az ágyára dőlt. Mindenki boldog! Mindenki vigad! Júlia másnak a karján lejt a táncot... Bárcsak kiöntene a Balaton! Bárcsak ő volna Weiss Samu, aki belefulladt.

Az a gondolat gyötörte, hogy Júliát eltáncoltatja tőle valamelyik kerekkepű dunántúli báró vagy más magyarcsizmás hazafi.

- Vajjon kivel táncol? Kivel hosszan? Kivel kétszer? vagy háromszor is?

A folyosón mikor kijött, bámészkodó szolgák álltak. Cselédek, akik lámpással kísérték a hölgyeket. Inasok is. Ő is odamehetne, beleshetne az ajtón...

Mégis vonakodott: útálta a gondolatot, hogy a cselédek közt lesekedjék, mikor ő úr, mikor neki jegye is van, mindene van, csak egy öltő magyar ruhája nincs.

De mit gondol róla Júlia? Bizonyára kereste őt reggel is, délben is, a sétatéren, az ebédlőben, mindenütt jártatta a szemét...

Fölkelt, s magára öltötte a köznapis hamvasszürke ruháját. Az is magyar ruha, de bálba lehetetlen abban belépnie.

A sétatér sötét volt, csak imitt-amott égett egy-egy petroleum-lámpás. Az égen nem látszott se hold, se csillag. A levegő fűledt meleg volt.

De a zene vígan szólt. Valami végnélküli francia négyes.

Pityó felóvakodott a lépcsőn, és vörös szemmel nézett a nőcselédek és inasok vállán át a bálterembe.

Színek kavargása, fiatal fejek előtűnedezése, ellebegése a zene hullámain. S a női fejek közt egyszerre elő fordul a Júlia szép feje is. Csak egy pillanatra. Mint amennyi idő alatt a hullám egy rózsával fölemelkedik és ismét alálejtezik vele.

Neki valóban rózsza a pártája: csupa rózsza, egy sor igazgyöngy-fűzérben koronaként a fején. Más gyöngyös és aranyos párták nem olyan szépek, mint az övé.

Pityó nézett, mint ahogy a pokol elkárhozottja kukucskálna be egy hasadékon a mennyországba.

S beljebb furakodott, hogy jobban láthasson.

Kivel táncol?

Meggyszín-atillás fiatalember. Oly komolyan táncol, mintha minden lépése egy forintjába kerülne. A karján nagy nemzeti szalag leng: tehát rendező. Júlia arca piros a tánc hevétől.

A szeme álomlátó boldogsággal merüldöz maga elé. Tízszer is ellebeg az ajtó közelében, de csak egyszer se pillantott oda.

A zenészek véget bokroznak.

- Hogy volt! Hogy volt!

Pityó mégbeljebb furakodik.

A zenészek megismétlik a nóta farkát és elhallgatnak.

A teremben körsétára indulnak a párok.

Júlia is a rendező karján.

S akkor a harmadik fordulónál odapillant az ajtóra. Látszik a szeme rezdülésén, hogy Pityónak ottléte meglepi.

De bizonyosan meglepte a Pityó kétségbeesett nézése is. Mi lelhetette Pityót?

A következő fordulónál már előre odaszegzi a szemét. Kérdőn néz reá.

A boldogtalan ifjú szeretne kiáltani. Dehát csak fanyaron mosolyog.

Végre Júlia kilép. Hiszen mások is kilépnek. Vagy a kisebbik terembe mennek át, hogy frissítőt igyanak, vagy a szobájokba sietnek, hogy megigazítsanak egy elbomlott szallagot, fűzőgyöngyöt, hajfűrtöt.

Júlia karonragadja Pityót, s kivonja a csoportból.

- Mi történt magával?

Pityó elhebegi a szerencsétlenségét.

- Azt véltem, úri bál... és... hogy úgy szokás, mint Pozsonyban... Képzelteri milyen boldogtalan vagyok!...

Valóban elvizesült a szeme.

- Életem legszerencsétlenebb napja ez a mai.

A leány a fejét rázza. Visszatér.

Pityó nézi tovább, szinte szeme szakadtáig. Órahosszat. Másik és másik fiatalember a táncosa. Még ez vigasztaló.

Azonban tompa mennydörgés hallatszik. A bálterem ablakain látszik az ég villanása. A táncosok is arra pillantanak, de azért táncolnak tovább. Csárdást táncolnak.

De hol van a Júlia?

Beljebb furakodik, hogy az ülőkre lácson.

A mamák sorában megpillantja a szemüveges Fülőpnét s mellette Júliát.

Nincs táncosa!

A leány mosolygással leplezi a szenvedését. Látszik rajta, hogy a rendezők figyelmére vár. De sok a leány és valamennyi rendező táncol.

Forognak a párok sűrűn nagykedvvel.

Mennydörög, villan duplán is, s ismét dörög hosszan.

Júlia ül és legyezkezik.

Fülőpné egy mellette ülő pittyedt ajkú asszonysággal cseveg. Bizonyára az is mama, s a tokáján és dereka büszkeségén látszik, hogy jó módú. Úgy ül a padon, mintha Mária Terézia lovasszobrát mintáznák róla. Csak a mennydörgésre rándul össze s pillant hátra ijedt szemmel.

Egyszer csak Júlia fölkel. Látszik hogy szól az anyjának. Áthatolnak a táncosokon, s ki az ajtón, - a ruhatár felé.

Pityó néhány lépésnyire követi.

A ruhatárból a két könnyű köpönyeget adják ki. A fehérét Júliának, a bordószínt Fülöpnének. Pityó már akkor mellettök áll.

- Már haza? - kérdezi örömmel.

- Haza, - feleli Júlia. - Megelégtük. És engem zavar a mennydörgés. Átkísér bennünket a szállásunkra?

S lehaladnak a lépcsőn.

Viharos éjbe lépnek ki. Az eső nagy cseppekben potyorog. Villám lobog.

Júlia összerezzen. A dörgésre Pityó karjába kap. *Jézus segíts!* Mikorra eljutottak az Eszterházy-házba, robogva szakad az eső.

Csak Pityó ment haza elégedetten.

*

Másnap hétkor már fenn volt. Boldog szemmel kereste Júliát a vizeslevelű vadgesztenyék alatt.

A levegő friss volt, a napfény szinte sárga. A lombok madarai lármás kedvvel fütyörésztek, csivogtak, csattogtak, pittyegtek.

Pityó kereste Júliát.

Meg is találta.

A csevica-forrás közelében ültek egy padon. Három asszonynak a társaságában itták a savanyúvizet.

Egyik asszony az a pittyedt-ajkú büszke asszonyság, aki Mária Terézia lovasszobrát ábrázolja ültében ló nélkül. A másik két asszonyság még álmosabb szemű. Egyiknek nagy aranykereszt a nyakában. (Értő szemek rögtön megismerik, hogy kanonoki kereszt volt valamikor.) A másik asszonyság fehérhajú, nagymama-féle, ráncos homloka bizonyára gyakori fejfájásoktól olyan ráncos. Esernyő van náluk, és felsőkabát rajtuk, noha a nap már kisütött. De a fák még csöpögnek.

Látszik a hölgyeken, hogy nemrég keltek fel. Júlia szeme pihent, tiszta és nyugodt. Fülöpnée ellenben piros és dagadt. Már az előbbi napon panaszkodott az asszony, hogy kemény az ágya.

Júlia kissé elpirult, mosolygott. De a szeme gondolkodó volt, mintha az álmán gondolkodna.

Fülöpné bemutatta Pityót az asszonyoknak.

- Falunkbeli ifjú, - mondta rekedten, - most lép... micsoda pályára is Berkenye?

- Orvosira, - felelte Pityó készségesen.

- Dehát hol volt maga? Júlia azt mondja, hogy valami kellemetlen ügye...

- Igen kellemetlen, - felelte zavarodottan Pityó. - Én nem tudtam, hogy itt mi a szokás, sőt azt se tudtam, hogy itt bál lesz. Csak épp hogy érettségi után vagyok, mondok: még a Balaton vidékén nem jártam, nézzük meg. Csak az úton jutott eszembe, hogy Füreden bál szokott lenni. Arra gondoltam, elmegyek. De a frakkomat lám nem hoztam el. No mindegy: veszek Pesten, veszek egy elegáns frakkot, aminőben a pozsonyi bálokban táncolnak, az előkelő bálokban. Amint leszálok, mingyárt kérdezem, hogy ugyan kérem hol is a... hogy hol is a... merre is van itt a... legúribb szabó, aki az arisztokráciának dolgozik.

Júlia mosolygott. Megérezte a fiú akadozásán, hogy hazudik.

- Hát aztán? - érdeklődött Fülöpné.

Pityó elmondta azt is. Még azt is, hogy *egy számár* kellnernek nézte.

Az asszonyok nevettek.

- Ordináré bál volt, - mondta megvetően a pittyedt ajkú asszony. - A mágnások előre megéreztek. Amint hallották, hogy Mayer vendéglős még a Baricskán is árultatja a jegyeket, mind elutaztak.

- Az égháború is rontotta a báli mulatságot, - mondta az aranykeresztes asszony. - A Balaton úgy háborgott... De még most is...

- És micsoda rendezés, hogy csupa polka, cependli. Csak két magyar tánc volt, - fakadt ki a pittyedt ajkú. - A kotijon maga két óra hosszat tartott.

- Mégis öt óráig mulattak, - szólalt meg mosolyogva a nagymama, - hiába, a fiatalságot a mennydörgős ménkű se zavarja, ha egyszer táncba kezd.

A pittyedt-ajkú a fejét rázta:

- Mondtam Bizaynak, hogy az Annabálok jóhíre véget ért. Az is boszankodott. Szidta Mayert. Mayer azt mondta, hogy jövőre kettős bált rendez: a pestieknek a *villában*, a vidéki publikumnak itt a nagyszálában.

Pityó szótlanul állt ott, s leste, hogy Júlia vet reá egy meleg pillantást. A leány azonban gondolkodó arccal hallgatott, s csak akkor szólalt meg, mikor Fülöpné az ajkához emelte a zsebkendőjét s köhécselt.

- Anyácskám hozok valamit a patikából. Kísérjen el Berkenye. Mamácska meghült az éjjel: valami orvosságot kérek.

- Ugyan hagyjad, - mondta Fülöpné.

- Nem, nem, anyácskám, hátha nagyobbodik a baj. Adja csak ide azt az erszényt.

És Pityó kíséretében megindult a patika felé.

- Úgye nem tudta hova lettem? - kezdte Pityó. - Gondoltam, hogy keresni fog délelőtt is, ebédnél is...

S elmondta hogyan járt. Még a híres visszhangot se hallotta.

Júlia hallgatott. Filigrán kis lába vigyázattal lépegetett a vizes kavicsokon. Az esernyőjén egy vízcsepp koppant el, ahogy a fákról le-lecsöppent.

- Mit álmodott tegnap? - kezdte ismét Pityó.

S a hangja boldogan ellágyult.

Júlia mosolygott:

- Semmit. Igen álmos voltam, mikor hazatértünk: sokáig elbeszélgettünk ott a parton.

És elpirult.

- Én egész éjjel magával álmodtam, - mondta melegen Pityó. - Gondolhatja...

Júlia nem felelt. A patikához érkeztek. Az esernyőjét összecsukta.

- Várjon meg Berkenye.

S bement a patikába.

„Berkenye.” Furcsa volt Pityónak, hogy Júlia akkor is Berkenyének szólítja, mikor csak magokban vannak. Szórakozottság? Vagy szemérmeskedés? Bizony szólíthatta volna Pityónak, mint mikor gyermekek voltak, s mint tegnapelőtt éjjel is.

A leány csak néhány percig időzött bent. Mikor kilépett, az asszonyokra tekintett.

- Forduljunk egyet a sétaúton.

- Szólt a mamának? - kérdezte elfogódó mellel Pityó.

- Nem.

- Előbb otthon?

Júlia hallgatott. Az egész járkálásuk alatt egyszer sem nézett Pityóra. Csak valami tíz lépésnyi haladat után felelt:

- Nem tudom. Nem...

Hallgatva lépkedtek ismét. Pityó nem értette a leányt. Bizonyára azt akarja mondani, hogy addig míg Pityó nem végez, az ügy nem a nyilvánosság elé való. S a szíve várakozásban szorongott.

A leány ismét megszólalt.

- Gondoltam... És... Mégis legjobb, ha megmondom. Nézze Berkenye: én tudom, hogy maga szeret engem. Azt is tudom, hogy nem tegnap kezdte. És én átgondoltam...

Zavarodottan forgatta a napernyőjét.

Megállt.

Pityó arcára nézett komolyan, vizsgálódón, szomorún.

- Mit gondolt át? - kérdezte fulladt hangon Pityó.

- Azt, hogy nem lehet... nem...

És tovább lépett.

Egy tócsánál fölemelte kissé a szoknyája szélét. Elkerülte.

- Mit nem lehet? - fulladozott Pityó.

- Amit maga gondol, remél. Nem lehet.

Megállt és szinte szomorún nézett Pityóra.

- Nem lehet. Akkor este bágyadt voltam. A veszprémi út elfárasztott, aztán az a zene, az a szép holdas óra... Olyan volt, mintha álmodnék. De azért szeretem magát, ne értsen balul. Hiszen gyermekkorom óta érzem magamon a szemét. És már én azelőtt is tudtam, hogy maga egyszer nyilatkozni fog. De azok csak homályos sejtések voltak. Tudom, hogy maga becsületes fiú Pityó, és szorgalmas, nagyigyekezetű, vagyonos is, jövője is van. Apám is mondta, hogy magából ember lesz. És mégis... Nem Pityó, ne haragudjon, de én... végre is én... én nem lehetek magának a felesége.

A szemét behúnyta egy percre. Az arca komoly volt. Látszott rajta, hogy neheze esett a nyilatkozat, de előre eltökélte.

Pityó színehagyott arccal, megkövülten állt előtte.

- Mást szeret! Megmondhatja.

A leány vállat vont.

- Megmondhatnám, hiszen láthatja, hogy tudok őszinte lenni.

- Mást szeret!

- Nem.

- Szalay Gyulát!

- Senkit. Azok közül a fiatalemberek közül akiket ismerek, magát szeretem legjobban. Maga megcsókolt akkor és én is megcsókoltam magát. (Elpirult.) Legyen ez közös titkunk és közös emlékünks. De ne haragudják Pityó: a regényünknek nincsen folytatása.

- Mégishát... nem értem.

- Talán én magam sem értem. De reggel meggondoltam, és tegnap egésznap, és ma reggel ismét meggondoltam. Nem, nem: nincs folytatás. Maradjunk jóbarátok.

És a kezét nyújtotta. Sajnálkozon, komolyan nézett a fiúra, szinte bocsánatkérőn.

Pityó fakó volt. És a szeme könnyes.

Egy sétáló házaspár közeledett feléjük.

Júlia megfordult:

- Térjünk vissza. Sajnálom Pityó, ha fájdalmat okoztam. De hiszen én nem ígértem akkor éjjel semmit. És különben is: hol van maga még a házasságtól!?

Pityó nem felelt. Minden gondolata megállt, mint a malom, amelynek a garatjába követ vetettek.

Mikor visszaérkeztek a térre, Júlia ismét kezét nyújtott:

- Maradjunk jóbarátok.

S elvált Pityótól. Könnyű lépésekkel tért vissza az asszonyokhoz.

*

Pityó lebódorgott a Kisfaludy szobraig.

Megállt.

Felnézett.

A nagyfejű rút szobor is szinte hideget lehelt reá.

Pityónak egyetlen gondolata az volt, hogy meg kell halnia.

Hogyan haljon meg?

Ránézett a Balatonra: elég nagy sír, hogy valaki abbafelelődjék. De aki tud úszni, annak nem bizonyos, hogy úgy jár, mint Weiss Samu.

Bement a boltba:

- Árulnak-e itt pisztolyt?

- Azt nem kéremalásson, - felelte a boltos, - de igen szép fokosaim vannak.

Pityó a fejét rázta. Még olyan elkeseredett halandó nem akadt a Tisza-Duna-világrészben, aki fokossal a saját fejét verte volna be, hogy meghaljon.

Felakassza magát? Az Eszterházy-vendéglő elé?

Az csinos büntetés lenne! A füredi közönség újjal mutogatna Júliára:

- *Ez az a leány!*

De mégis az rút halál: haramiáknak a halála.

Úri embernek pisztoly illik!

Még aznap elutazott Pestre. Éjjel érkezett oda. Reggel előtt nem lehet megvennie a pisztolyt.

Reggel ahogy öltözködött, a motyójára fordult a tekintete: a frakk... Minek nekem már az a frakk? Eladom. Legalább a pisztolynak az ára kikerül belőle.

Visszavitte a frakkot a zsibvásárra. Odakínálta annak a zsidónak, akitől vette.

A zsidó kedvetlenül forgatta:

- Hogy lehet három nap alatt így tönkre tenni valamit? Ez kérem most már harmadát sem éri meg.

Sok alkudozás után mégis megvette féláron: tíz forinton.

Pityó ment a tíz forinttal vissza a belvárosba. Éhes volt. De minek költene evésre, mikor úgyis meg fog halni?

A Rózsa-téren talált egy fegyveres boltot, s benne szép pisztolyokat. Kiválasztotta a legöblösebbet.

- Hogy?

- Kilenc forint.

Pityó megbotránkozva nézett rája:

- Kilenc forint? Olyan ostoba az én arcom, hogy kilenc forintra meri tartani? Vagy azt hiszi, hogy a Bakonyban vagyunk?

*

A keserve mindössze egy epés levélben nyilatkozott meg. Még ott a kávéházban megírta:

Kisasszony!

Az a szörnyű csalódás, amelyet átéltem, csaknem a sírba taszított. Azt hittem úgy ismerem Önt, mint magamat. Jónak, nemesnek, angyalnak gondoltam, és tiszteletemben családi tekinteteknek is föléje helyeztem. Minden áldozatra kész voltam ész és okosság ellenére, hogy Önt valamikor páromnak mondhassam, s ezen áldozatok között csak legkisebb volt a Füredre való leutazás és hiábavaló költségei.

Azonban, - bár már a pisztoly a kezemben volt, - visszatartott a meghalástól az a gondolat, hogy Önnek az én tragédiám is csak a hiúságát fokozná.

Kevélységében Ön a saját szívét tagadja meg: bárókra és grófokra vadászik. Azok pedig rá se néznek Önre.

Az én boszúm pedig az lesz, hogy néhány év múlva olyan úri ember leszek, aminőre Ön csak felfelé nézhet. És akkor szerencséjének fogja érezni, ha köszönök Önnek.

De aligha fogom keresni erre az alkalmat.

*Berkenye István
leendő ügyvéd.*

Bélyeget is vett a levélre. De mikor felragasztotta volna, meggondolkodott:

- Ej dehogy költök én rá még öt krajcárt is.

S elküldte a levelet bélyegtelenül.

*

Berkenye István csakugyan ügyvéd lett. Meggazdagodott. Házakat szerzett Pesten.

Fülöpék még sokáig tartották a kastélyt. Atila még ott halt meg. Orvosi pályára lépett, de mellbajossá vált. A diplomájának már nem látta hasznát. Júlia is még a kastélyból ment férjhez. Már nem volt fiatal leány. Egy porosz mérnök vette el, aki a falun át mérte a vasutat. Ki is ment vele Németországba.

Megismertette-e a vejével Fülöp a világraszóló nagy munkát? nem lehet tudni. A leánya férjhezmenetele után elköszvényesedett, a lába és keze megdagadozott: vízibetegség vitte el.

A kastélyt az ő apja vette meg. De nem költözött bele, csak árulta.

Már akkor nem kellett neki.

Az egyik veje nem ott lakott, a másik meg attól tartott, hogy nagyobb adót vetnek rája, ha kastélyban lakik. Így aztán az apja halála után mégis csak Czeizleré lett a kastély.

Pityó az apja halálakor látta utoljára a faluját. De csak éppen addig időzött benne, amíg az apját eltemette, s a birtok neki jutó részét nagy számolások, veszekedések után meglehetősen summáért átengedte a két nénjének.

Ő maga csak harmincötéves korában házasodott meg: a pozsonyi gazdag hentesnek a lányát vette el, aki úgy ráforgatta a szemét, s irkalapra írta Pityónak:

Szeretem Önt.

Gyermekük nem volt.

Az asszony állhatatosan szerette őt, de Pityó már akkor nem sokra becsülte a poézist: nem gyalogolt volna érette Tihanyba. Mindig mintha valami szalonnaszagot érzett volna rajta. Pedig szegény asszony már a második hónapban lesoványodott. Negyvenéves korában valami fülbaj szállott rá. Bele is halt.

Berkenye magára maradt. Olyanná vált, mint a száradt fa, amelynek már rég nincsen zöldje, de csak áll, áll, mert elfelejtették kivágni.

Megvénült.

De Júlia emléke egész életén át gyötrő kérdőjele maradt.

Mért mutatkozott párjának, ha nem szerette? Mért engedte annyira lobogni őt? Hiszen szóval is mondta: *Szeretem magát.* Hát ha szerette, miért nem ment hozzá?

Mikor az apja hagyatékán osztottak, a nénye egy láda papirost mutatott neki:

- A kastély padlásán találtuk, mikor az özvegytől megvettük a kastélyt. Apánk neked tette félre, mert a te írásodat is megismertük egy árkus papiroson. Nézd át, hátha van benne valami, aminek hasznát látod?

Pityó átlevelezte a papirosokat. Azok az iratok voltak, amelyeket tisztázott. De néhány el-sárgult levelet is talált közöttük, Júlia nevével. Az öccsének írta, Atilának ide-oda, ahova a tüdőbajos fiú járt az élete utolsó éveiben.

Azokat zsebetette. Nem Júliáért, hanem Atiláért, akiről nem sokat tudott.

A többi iratot otthagya:

- Adjátok el a boltosnak. A papirosnak Pesten mázsája hat forint.

Az úton aztán elolvasta a leveleket.

Testvéri aggodalmak, egészségi tanácsok voltak és érdektelen közlemények családi helyzeteiről.

Eltépte, eldobta.

Az egyik levél azonban érdekesebb volt a többinél. Atila, - amint a levélből kiérteni lehetett, - valami fenyveserdőben nyaralt egy erdész-családnál s megszeretett ott egy leányt: el akarta venni azon betegen.

Berkenye érdeklődéssel olvasta. S azt az egy levelet el is tette, hogy megegyeszer elolvassa. De elolvasta évek múlva is, ha a levél a kezébe került. Mert nem értette.

Az a levél így szólt:

Kedves Atilám!

Örömmel olvastuk, hogy gyógyulsz, sőt már házasságon gondolkodol. Igen szép leány lehet az a te Györgyikéd, - aludni se tudtam miatta. Mert ahogy te leírtad, mesebeli szépség. Ha nem a te választottad volna, akkor is megnézném. Hálás vagyok iránta, hogy neked boldog napokat szerez. S ha a boldogságnak gyógyítóereje van, és neki köszönheted, hogy az egészséged visszatér, a lábát is megcsókolom.

Mégis szeretnénk, ha nem jegyezkednél el addig vele, míg mink is meg nem ismerjük. Ha a nyár végéig meg nem másulnak az érzelmeid, atyánk maga megy el, hogy a családot megnézzé.

Mert, - bocsáss meg, - de a szerelmes ifjú szeme nem lát tisztán: hályog van rajta, valami olyan színű hályog, mint a napfényen fújt szappanbuboréknak a színe.

A szerelmes csak testileg látja a kedvesét.

De mi a szépség?

A szépség csak tavaszi virágzás.

Kedves Atilám, a házasság lelki kötelék is. Egy szót sem írtál arról, hogy miféle a család? Milyen lélekcsoport?

Elfeledd-e amit édesatyánk annyiszor elmondott:

„Kétféle emberfaj él a Földön egymással egybekeveredetten. Az egyik, mintha napvilágnál teremtetten voltan az Isten, mindig sugarat hordoz a lelkében. A másik, mintha a föld mélye lehelte volna ki, örök árnyék ül a lelkén. Egyik mintha virág volt volna az előbbi életében, másik tövis, dudva, csalán, vagy méregnövény. Egyiknek mindig fölfelé táruul a tenyere, másiknak lefelé. Az egyik lelkének az az örök kérdése:

Mit kaphatok?

A másiké:

Mit adhatok?

Az emberi test mind a két lélekosztályban emberi test. Egy-látásra megválasztani nem lehet. De idővel egyre világosabban válik elő a különbség. Az egyik, a mi fajtánk, az életben csak a jót és szépet látja és hallja meg: a rátságok és rosszaságok mellett úgy

megy el, hogy tekintetére is alig méltatja. Mindenkiről jó a véleménye. A keserűségeket nem rágja, csak lenyeli, de az élet legkisebb édességeit is örömmel tartogatja a szájában, a szívében. Mindig békés, mindig csendes, mindig szerető, mindig reménykedő, mindig az az említett sugár világít eléje, benne, körülötte.

Tudod hogy atyánk mindenkor az élet javainak a látására irányozta a szemünket, hogy az élet javaiban ne azt nézzük, ami nincs a birtokunkban, hanem azt becsüljük meg, ami megvan. Az egészségtől kezdve a kis virágig, amely nekünk nyílik, a kis csillagig, amely minden este előtűnik az égen, s hirdeti:

Idefenn is laknak.

Nézz hát szét a családban. Csak az a család a mi fajtánk, amelyik többször örül, mint ahogy haragszik, mert örülni jobban tud, mint haragudni. Szeretni jobban tud, mint gyűlölni. Mert az angyalokkal van valami atyafiságban...

A levél többi része aztán otthon való ügyekről szólt.

Berkenye valahányszor elolvasta azt a levelet, hosszan elgondolkodott, eldűnnyögött utána:

- „Az angyalokkal van valami atyafiságban...” Frázis! Frázisok!

*

Hova lett Júlia?

Soha nem hallott róla többé. Elszállott idegen világba, mint az a hattyú, amely a tavukon élt. Elmúlt előle, mint az a porcelán-bábu, amelyet gyermekkorában ott talált a parkban. A bábu elhányódott, elveszett, talán a malomba került, s porrá őrlődött.

A világ is csak: nagy malom.

Még mindig ott ült a kávéházban, s félkényőkére támaszkodva, bámult maga elé.

Az ebédszüneti vendégek már rég elszállingóztak, s a helyökbe az uzsonnázó vendégek telepedtek.

Micsoda más emberek! Más ruhák, más gondolkodások. A város is más. A házak is benne: elmúltak, mint az emberek. Csak ő maradt meg a régi világból, legalább neki úgy rémlik, mintha csak ő maradt volna.

S íme, előkerül még Júlia is.

A tündér, akinek virágvevő volt a kezében, mivé vált? Bizonyára vasorrú bába, s a kezében koldusbot...

A *Budapesti Közlöny* még ott hevert előtte. Megint fölvette: mégegyszer megnézte a nevet és házszámot.

Az utcán már kigyúltak a villamos lámpások. A körúti tar fák olyan erős árnyékkal rajzolódtak az aszfaltra, mintha fekete papirosból nyírták volna ki minden ágának, gallyának a formáját.

Berkenye előregörnyedt testtel csoszogott a körúton s be a homályos József-utcába.

Avult prémű télikabátját be se gombolta. A nyakán fakó-vörös pamutsál lógott. A fején vedlett asztrahán-süveg. A kezében a kopott meggyfabot.

Meg-megállt s dohogott:

- Vén páva! Megvetettél, kevély!... Nézz rám: milliomos vagyok! Te pedig koldus vagy!... Kezet csókolhatsz!

A mellette elmenők rátekintettek: részeg az öreg? Az aszfaltnak prédikál.

- Milliomos vagyok, - dörögte az öreg.

Bizonyára a beszélgetésre készült, s gyönyörködött abban, hogy Júliát hogy veri meg a szavaival, s hogy Júlia milyen megalázottan fog előtte állani. Mint a megvert kutya!

Egy-egy ház előtt felnézett: a számot nézte.

De abban az utcában csak gyenge lámpások világítottak. A számokat is az est homálya takarta. A kereső csak úgy találomra igazodhatott el a házak során.

Végre megállt.

Egyemeletes ház a magasok között. Az utcára fűszeres bolt és kávéház. A kapuban perces olvassa a lámpavilágnál a felére fogyott portékáját.

A kávéházból a megnyíló ajtón kicsap az Éva-keringő egy ferde grammofon-akkordja, s megint elhal, hogy az ajtó becsukódik.

Berkenye befordul a kapun. Szemlélné a lakók névtábláját, de homályban áll az. Szemüveggel se lehet olvasni. Benyit a házmesterhez:

- Reinbeck Lipótné... Hol lakik?

Egy lompos kövér asszony ült a konyhaszéken, petróleum-lámpáska mellett, és kávé darált. Gyanakvó szemmel nézett Berkenyére.

- Az első emeleten, - felelte hidegen. - De nem jött még haza.

- Hát hol van?

- A templomban.

- És mikor jön meg?

- Háladás után. Maga talán rokona neki? - kérdezte barátságosabban.

- Olyanféle, - dörögte Berkenye.

- Tessék leülni. Mingyárt megjön. A kulcsot ideadta, hogyha hozzák a fát, bebocsássam. Egy zsák fát rendelt szegény.

Ez a *szegény* érezhetőképpen azért volt mondva, hogy ha a vedlett kabát tulajdonosa Reinbecknének a vagyoni állapota iránt érdeklődik, értesüljön, hogy nincs mit remélnie.

- Szegény, - ismételte visszhangként Berkenye.

S a szeme szinte mint a macskáé.

- Az, - csevegett tovább az asszony. - Már a bútorából alig van valamije.

- Úgy kell neki! - dörögte Berkenye, - úgy kell!...

- Úgy kell? - csodálkozott az asszony, - ő szegény nem oka. A város, a kegyetlen város... Mert tudja: megélt volna ő a kis nyugdíjából. Mójával költ ő. Maga főzicskél egy-egy kis paradicsomlevest, egy-egy kis rizsfelfújtat. Pedig igen finom asszonyság a naccsága. De a város ráesett az idén: akkora adót vetettek rá... Nem értesítették előre. És megint emmiatt licitáltak volna.

Berkenye az állat a botját markoló kezefején nyugasztalva ült, és leste az asszony minden szavát.

- Hát már nem licitálják?

- Megfizette már. Ma délelőtt. Az utolsó fillérig. Csak épp hogy véletlenül maradt egy koronácskája. Zoltikámnak tette félre újévre. Mert Zoltikát küldözgeti a boltba, zsemlyéért, sáfrányért, cukorért. Neki akarta adni azt a fényes, új koronát. Igen szereti. Szegény jó naccsága. Holnapután aztán megint kapja a nyugdíjat az ura után. Mérnök volt az ura a vasútnál. Tudja talán?

Berkenye a fejét rázza.

Az asszony tekerint még néhányat a darálón, aztán az aljára püffint, az ölébe bocsátja a darálót.

- Az, mérnök, - mondja ásítva. - De már régen özvegy az asszonyka. Maga vidékről jön? Mondta, hogy vannak rokonai vidéken, de nincs rá költsége, hogy utazgasson. Azazhát volna, iszen a nyugdíja engedné, de sok kell neki a gyerekekre.

- Gyerekekre? - hörkent fel Berkenye, - hát gyerekei vannak?

Az asszony nevetett:

- Vannak hát: mindenki gyereke az övé, csak sírjon, vagy csak szépen mosolyogjon. Ámbátor neki is van, van egy fia: ügyvéd, Drezdában vagy hol. De ahhoz nem megy. A menyé miatt. Kedvetlen természetű a menyé, - azt mondja. A fia nem hallgatott rá, mikor házasodott. Most aztán papucs alatt nyög. Járt egyszer itt. Szép barna ember, csak szomorú. Válg el tőle, - mondta a naccságos asszonyka. Elválnék, - felelte Reinbeck ügyvéd úr, - de a lányomtól nem tudok elválni. - Németül beszéltek.

- Szamárság! - dörmögött Berkenye. - Minden házasság szamárság.

Fölkelt.

- Nem várom tovább. Már hét óra. Majd máskor...

- Mit mondjak neki?

- Semmit.

S elkocogott.

- Egy millió korona, két millió a házakban, - pörölt hangosan egy láthatatlan ellenféllel, - tudja maga mennyi az? Csak egy milliónak is a kamatja: hat-van e-zer ko-ro-na! Érti?

És rákopogott a botjával a fagyos aszfaltra.

- Az most mind a magáé volna. A magáé épp úgy, mint az enyém. De így?... így egy fillér se! Egy rongy fillér se!...

Az arca kivörösödött, ahogy mérgesen dohogott, s a bot a kezében reszketett.

- És ha az ajtóm előtt könyörögsz: Segítsen Berkenye úr... Egy fillért se! Vessz el éhen!... A tenyereden volt: eldobtad. Milliót dobtál el, mikor még csirájában volt a millió!...

Az utcán egy feketeruhás asszonyka bóccorgott vele szemben.

Berkenye megállt a lámpás alatt s nézett.

Vajjon az-e?

Fekete kabátos, barna nyestprémes gallérú vén asszonyka. Elegáns cipő. A fején vidrasapka. A két keze muffban. Csak úgy sétikálva közeledik.

Ahogy a lámpavilághoz ér, ő is ránéz Berkenyére. Rá kell néznie, ahogy az az ember oly meredten rábámul.

Berkenye az öreg Fülöp ráncos barna szemét látja az arcára szegeződni. S a két mély félhold-görbületű ránc is az arcon...

Szinte leül a levegőbe, ahogy bámulja.

Az asszony is a két rámereszkedő szem láttára szintén beleguggan a levegőbe.

És nézik-nézik egymást.

- Júlia! - leheli az öreg.

S a szája tátva marad.

- Pityó! - rebben el a név az öregasszony ajkán.

Megismerte. Noha ő se a régi Pityóra ismert, hanem hogy az emlékezetebeli öreg Berkenynek a seprős szakálát, vörös gombaorrát látta maga előtt.

- Óh szegény Pityó, - mondta mély megindulással, és a fejét csóválta, - hát idejutott?...

Az *idejutott*, a vedlett és gombhíjas bundára vonatkozott, és a rossz satyakra.

Kezet nyújtott neki.

- Hát él még maga?

S a fejét himbálta.

Berkenyének annyira különös volt a ráncos arcú, kékes ajkú, vörös szemhéjú Júlia... Meg hogy őt Pityónak szólítja valaki. Nem bírt válaszolni.

Az asszony is csodálkozva nézett Berkenye arcára, mintha a multat keresné rajta. Mintha a füredi éj órájában volnának, s valami pajkos tündér átvarázsolta volna a nyarat téllé, a Balatont háztengerré, Pityót Mikulássá, Júliát aggnővé.

Azonban ez csak egy percig tartott. Az asszony ismét a fejét ingatta. Kopott erszényt vont ki a muffjából. S az erszényből egy fényes új koronát.

- Nem adhatok többet szegény Pityóm. Bocsásson meg, de nincs több.

Megfogta a Berkenye balját s belenyomta a pénzt a markába.

- Hogy él? - kérdezte anyásan. - Itt lakik Pesten? Van családja? Vagy csak magánkodik, mint én?...

Berkenye a tenyerén csillogó koronára bámult. Mintha életében először látna afféle pénzt. Az ujjai görcsösen zárultak össze a korona fölött s a keze szinte gépiesen ereszkedett a nadrág-zsebe felé, ahol a bugyellárisát szokta tartani.

De egyszerre felrándult, mint a szendergő, akit szólítás riaszt fel. Mintha reá is egy hang szólna a magasból, egy fuvolázó hang, egy valamikor régen hallott rosszaló hang:

- *Te Berkenye!*

Felrándult.

- Nem, - mondta, mintha eszmélkedne, - nem.

Visszanyújtotta a pénzt, szinte türelmetlenül böködte vele a levegőt:

- Nem, nem kell!

- Fogadja el Pityóm.

- Nem!

S mivelhogy Júlia nem nyúlt a pénzért, megfogta a kezét, belenyomta gyöngéden a tenyerébe, a keztyűje nyílásába.

- Csak tartsa meg Júlia, - motyogta. - Van nekem is... Van...

A hangja ellágyult:

- Maga még mindig... még mindig... „angyalokkal atyafiságban”...

A feje rezgett. Elfordult, elballagott.

Lógó fejjel, némán bandukolt a homályos, keskeny aszfalton. S a fejében rég elmúlt emlékek foszlányai kavarogtak.

A gyermekkori Júliát látta, amint könnyű lépéssel száll be a vonat első osztályú kocsijába, - ő meg hátul marad. Azok pénztelenül is azok között, akiknek mindenük van. Ő pénzesen is azok között, akiknek nincsen semmijök.

S mintha azon a vonaton utazták volna át az egész életüket.

VÉGE.